

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

«___» травня 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

за освітньою програмою «Економіка та планування бізнесу»

на тему: **«ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ НА РІВНІ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ
ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ)»**

Виконавець:

студентка ЦЗВФН

Борох Інна Валеріївна

Науковий керівник:

к.е.н, доцент

Доброва Наталя Василівна

Одеса – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1. Сутність поняття «підприємництво» та необхідність його дослідження.....	6
1.2. Роль підприємництва в економіці України.....	13
1.3. Зарубіжний досвід державного регулювання підприємництва	17
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
2.1. Оцінка стану підприємництва в Одеському регіоні.....	23
2.2. Оцінка підприємницького середовища в Одеському регіоні.....	29
2.3. Аналітична оцінка державної регуляторної політики та основних перешкод для розвитку підприємництва в Одеському регіоні.....	39
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ	
3.1. Можливості імплементації зарубіжного досвіду щодо регулювання підприємницької діяльності в Україні.....	45
3.2. Шляхи розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіоні.....	54
ВИСНОВКИ	66
Список використаних джерел	69
Додатки.....	81

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Одеська область – приморський і прикордонний регіон України, розташований на крайньому південному заході країни. Регіон займає провідне місце в економіці України, за всіма соціально-економічними показникам регіон має перспективи розвитку, в тому числі і розвиток підприємницької діяльності.

Одеська область має низку переваг, зокрема: вигідне географічне положення, високий портово-морський потенціал, природно-ресурсний і туристично-рекреаційний потенціал, розвинута та розгалужена інфраструктура, сприятливі агрокліматичні умови, високий промисловий і інвестиційний потенціал, сприятливе бізнес середовище, освічений і креативний людський капітал.

Раціональне використання переваг регіону стане ключем до повоєнного відновлення економіки регіону, підвищення його конкурентоспроможності шляхом ефективного використання внутрішнього потенціалу, створення умов для розвитку підприємницької діяльності, що передбачає собою створення нових робочих місць, підвищення зайнятості та покращення якості життя.

Перспективи розвитку підприємницької діяльності на рівні регіону досліджували такі науковці, як: Дудчик О. Ю [11], Кобко Р. В. [15], Морозова К. [23], Доброва Н. В. [24], Гонтарева І. В. [35], Сухорукова А. [37], Стрілець В. Ю. [38].

Мета кваліфікаційної роботи – теоретичні, методичні та прикладні аспекти перспективи розвитку підприємницької діяльності на рівні регіону.

Для досягнення поставленої мети в роботі формуються **завдання**:

- 1) дослідити сутність поняття «підприємництво» та необхідність його дослідження;
- 2) визначити роль підприємництва в економіці України;
- 3) дослідити зарубіжний досвід державного регулювання підприємництва;
- 4) провести оцінку стану підприємництва в Одеському регіоні;
- 5) оцінити підприємницьке середовище в Одеському регіоні;

6) проаналізувати державну регуляторну політику та основні перешкоди для розвитку підприємництва в Одеському регіоні.

7) визначити можливості імплементації зарубіжного досвіду щодо регулювання підприємницької діяльності в Україні;

8) обґрунтувати шляхи розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіоні.

Об'єкт дослідження – процес розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіоні.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних, прикладних аспектів розвитку підприємництва в Одеському регіоні.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у кваліфікаційній роботі завдань було використано такі методи:

- загальнонауковий (системний аналіз), економіко-статистичний аналіз (табличний, класифікація) у пункті 1.1;
- економіко-статистичний аналіз (табличний) у пункті 1.2;
- економіко-статистичний аналіз (табличний, групування) у пункті 1.3;
- економіко-математичний (факторний), економіко-статистичний аналіз (табличний, графічний), експертної діагностики (оцінювання) у пункті 2.1;
- економіко-статистичний аналіз (табличний, графічний), маркетинговий (SWOT-аналіз), експертної діагностики (оцінювання, порівняння) у пункті 2.2;
- економіко-статистичний аналіз (графічний), експертної діагностики (оцінювання) у пункті 2.3;
- економіко-статистичний аналіз (табличний, графічний) у пункті 3.1;
- економіко-статистичний аналіз (табличний, групування) у пункті 3.2.

Інформаційна база дослідження. Закони України, інші нормативно-правові акти України, наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали наукових конференцій та періодичних видань, статистичні дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики в Одеській області та Головного управління економіки Одеської обласної державної адміністрації, монографічні дослідження, навчальна література, наукові статті.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (87 найменувань) та 3-х додатків. Загальний обсяг роботи становить 89 сторінок. Основний зміст викладено на 68 сторінках. Робота містить 10 таблиць, 9 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутність поняття підприємництво та необхідність його дослідження

З'ясуванню сутності підприємництва приділяла увагу плеяда видатних зарубіжних вчених, оскільки з розвитком ринкової економіки роль підприємництва посилюється, а бізнес-організації (компанії, фірми та інші підприємницькі об'єднання) стали провідними економічними гравцями. У науковій літературі немає чіткого визначення сутності підприємництва. Це пов'язано з тим, що представники різних галузей знань (економісти, філософи, соціологи, юристи тощо) трактують зміст підприємництва по-різному. Однак з упевненістю можна стверджувати, що суперечності в тлумаченні змісту поняття «підприємництво» полягають не лише в неоднорідності економічної, соціальної, фінансової ролі підприємницької діяльності в ринковій економіці, а й у відкритості підприємництва як системи господарювання.

За визначенням американських вчених, підприємництво – це вид діяльності, спрямований на виконання сміливих, важливих і складних проєктів. Підприємництво – це високоризикована діяльність, яку добровільно здійснюють громадяни на власний ризик і під власну відповідальність. Підприємництво пов'язане з бажанням зробити щось нове або вдосконалити те, що вже існує. Воно тісно пов'язане з такими поняттями, як сміливість, динамізм, ініціативність, і розкриває потенціал суспільства для втілення багатьох цікавих ідей у життя [1, с. 43].

У західних країнах сучасне підприємництво – це особливий, інноваційний та антибюрократичний стиль господарювання, в основі якого – постійний пошук нових можливостей, концентрація на інноваціях, залучення різноманітних ресурсів з різних джерел для вирішення проблем. Такий підхід має достатньо важливе значення і для розвитку підприємництва в Україні [1, с. 43].

Американський вчений Р. С. Ронстадт зазначає, що підприємництво – це динамічний процес створення багатства. Багатство створюють люди, які беруть на

себе найбільший ризик своїми грошима, майном і кар'єрою, знаходячи час для створення власного бізнесу та пропонуючи нові продукти та послуги своїм клієнтам. Це не обов'язково має бути щось нове, головне, щоб підприємець зміг надати їм нові якості, підвищити їхню цінність, витративши на це необхідні сили і засоби [1, с. 43-44].

Інші видатні американські вчені Р. Хізріч та М. Пітерс у своїй книзі «Підприємництво, або Як завести власну справу і домогтися успіху» дають інше визначення підприємництва. «Підприємництво – це процес створення чогось нового та цінного; процес, на який потрібно витратити час і сили, який передбачає взяття на себе економічної, соціальної та моральної відповідальності; процес, який приносить фінансовий дохід та особисте задоволення від досягнутого». Далі автори стверджують, що життя людини, яка вирішила розпочати бізнес, сповнене надій, розчарувань і наполегливої праці [1, с. 44].

Р. Хізріч тлумачить сутність підприємництва як процес створення чогось нового, що набуває цінності. Американський вчений А. Шапіро пише, що майже всі визначення підприємця і підприємництва ґрунтуються, по-перше, на поведінці, яка включає елемент ініціативи, по-друге, на організації чи реорганізації соціальних та економічних механізмів, щоб з вигодою використати переваги наявних ресурсів та конкретних обставин, а по-третє, на особистій відповідальності за можливість невдачі, тобто готовність йти на ризик. Це визначення поєднує економічний, особистісний і управлінський підходи [1, с. 44].

Проаналізувавши підходи до визначення підприємництва, необхідно відзначити, що основним суб'єктом активності (діяльності) є людина, отже, і основним суб'єктом підприємницької діяльності є підприємець.

Отже, підприємництво – це особливий вид людської діяльності, заснованої на ініціативі відповідальності та інноваційних підприємницьких ідеях.

Для більш глибокого розуміння сутності підприємництва розглянемо підприємництво з двох сторін: як явище і як процес на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Дуалізм підприємництва як явища і процесу

Джерело: складено за матеріалами [1, с. 44-45]

Існує багато визначень і поглядів на сутність підприємництва. Основні з них наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Погляди на визначення терміну підприємництва

Автор	Визначення
1	2
Р. Кантільон	Під підприємництвом розуміється виробничо-господарська діяльність особливого змісту, якій притаманні елементи ризику.
Ж.Б. Сей	Підприємницька діяльність – це поєднання, комбінування трьох класичних факторів виробництва – землі, праці, капіталу.
А. Сміт	Підприємництво в ринковій економіці є самоініційованою саморегульованою діяльністю, яка при наявності основних факторів виробництва виникає спонтанно.
А. Маршалл	Підприємницька діяльність – це поєднання, комбінування чотирьох факторів виробництва – землі, праці, капіталу, організації.
Ф. Хайєк	Підприємництво передусім пов'язане з особистою свободою, яка дає людині можливість раціонально розпоряджатися своїми здібностями, знаннями, інформацією та доходами. Сутність підприємництва – це пошук та вивчення нових можливостей, характеристика поведінки, а не вид діяльності.
Р. Хізрич, М. Пітерс	Це процес створення чогось нового, що має вартість. Підприємець – це людина, яка витрачає на це весь необхідний час та сили, бере на себе весь фінансовий, психологічний та соціальний ризик, отримуючи у нагороду гроші та задоволення досягнутим.
Кемпбелл Р. Макконнелл, Стенлі Л. Брю	Розкривають значення терміну підприємництво через чотири функції підприємця: 1. Підприємець бере на себе ініціативу поєднання ресурсів землі, капіталу і праці в єдиний процес виробництва товару або послуги; 2. Підприємець бере на себе важке завдання прийняття основних рішень в процесі ведення бізнеса; 3. Підприємець – це новатор, особа, яка намагається вводити в оборот на комерційній основі нові продукти, нові виробничі технології або навіть нові форми організації бізнеса; 4. Підприємець – це людина, яка ризикує.
П. Самуельсон	Підприємництво пов'язане з новаторством, а сам підприємець є сміливою людиною з оригінальним мисленням, яка добивається успішного впровадження нових ідей.

Продовження табл. 1.1

1	2
П. Друкер	Підприємництво – це конкретна діяльність, змістом якої є нововведення у всіх сферах, у тому числі в управлінні.
Й.Шумпетер	Розглядав підприємця як ключову фігуру суспільного розвитку, двигун циклічного прогресу цивілізації, новатора і творчу особистість, «що безперервно ризикує, руйнує та створює».
Р. Барр	Підприємництву властива не тільки творча, пошукова функція, яка пов'язана з рівнем економічної свободи суб'єктів підприємницької діяльності, але й організаторська, яка виявляється в прийнятті підприємцем самостійного рішення про організацію власної справи, в її диверсифікації, у впровадженні внутрішнього підприємництва, у формуванні підприємницького стилю управління.

Джерело: складено за матеріалами [2, с. 9-11]

У сучасній вітчизняній економічній літературі поняття «підприємництво» теж трактується по-різному.

Український вчений С. Віннік розглядає підприємництво як самостійну (самофінансовану) систематичну інноваційну діяльність підприємців і малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу (надприбутку) [3].

С. Дзюбик наводив інше визначення: підприємництво – самостійна, ініціативна, на власний ризик та постійній основі діяльність у сфері виробництва, надання послуг та виконання робіт, з метою отримання прибутку [4, с. 116].

А. Дядін, досліджуючи сутність підприємницької діяльності, сформував авторське розуміння поняття підприємництво – це не тільки своєрідний вид людської діяльності, але й важливий елемент ринку, який необхідно брати до уваги з наступних позицій: моральної, політичної, соціальної, економічної, правової, інноваційної, національної, особистісної [5, с. 69].

Наразі, офіційне визначення цього терміну подано у ст. 42 Господарського кодексу України. Отже, підприємництво – це самостійна, ініціативна,

систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [6].

На нашу думку, це найбільш раціональне визначення поняття «підприємництва». Це визначення охоплює всі сторони підприємницької діяльності.

Самостійність означає свободу і незалежну ініціативу суб'єкта у виборі виду та напрямів господарської діяльності, в ухваленні управлінських рішень та методів їх реалізації, у формуванні програм та цінової політики, у визначенні джерел фінансування, постачальників і покупців, каналів збуту продукції, систем оплати праці та її розмірів, використання прибутку [7, с. 13-14].

Самостійність у прийнятті рішень формує підприємницьку поведінку та забезпечує зацікавленість підприємців у процвітанні свого бізнесу. Таким чином, підприємці більш ефективно шукають найефективніші шляхи виходу зі складних ситуацій. Для підприємця не характерна бездіяльність, він не чекає команд згори, а навпаки його поведінка ґрунтується на внутрішній мотивації, яка спонукає бути наполегливим, цілеспрямованим і орієнтованим на досягнення мети.

Ініціативна діяльність це – творча діяльність, в основі здійснення підприємницької діяльності лежить власна ініціатива, креативність та оригінальний підхід.

Систематичність означає, що підприємницька діяльність повинна бути безперервною, пов'язаною з процесом відтворення та офіційно зареєстрованою.

Підприємницька діяльність є безперервною і включає в себе організовану, систематичну господарську діяльність, що спрямована на розвиток і розширення. Це означає успішне вирішення організаційних, фінансових проблем і зростання доходу; проактивний пошук нових технологій, можливостей співпраці, інтеграції та диверсифікації для забезпечення ефективної діяльності та сталого розвитку підприємства; готовність входити в нові сфери бізнесу.

Діяльність на власний ризик означає здійснення підприємницької діяльності під власну економічну (майнову) відповідальність.

Підприємництво – це не просто економічна діяльність, а особливий вид діяльності. Ця діяльність характеризується наступними ознаками господарювання.

Підприємництво як особлива форма економічної активності передбачає господарювання [7, с. 13-14]:

- орієнтацію на досягнення комерційного успіху;
- інноваційний характер підприємницької діяльності;
- сталий характер господарювання, укладання регулярних, а не разових угод (бізнес-операцій);
- перспективність, подальший розвиток, розширення та фокус на масштабах та обсягах дистрибуції;
- залучення різних учасників до підприємницької діяльності;
- свободу та незалежність суб'єктів у прийнятті управлінських рішень та веденні господарської діяльності ;
- наявність факторів ризиків;
- майнова відповідальність підприємця за результати господарської діяльності.

Необхідність дослідження поняття «підприємництво», полягає в тому, що по-перше, немає єдиного, універсального визначення терміну. По-друге, відбуваються суспільство змінюється, з'являються нові технології, і це призводить до еволюції теорії та практики підприємництва [8]. По-третє, підприємництво – це потужний фактор реформування економіки: створення соціально-орієнтованого ринкового механізму, подолання нинішньої депресії виробництва й забезпечення умов для економічного піднесення [9, с. 250].

1.2. Роль підприємництва в економіці України

Підприємництво – це вид соціальної активності, який є творчим, дослідницьким та ризикованим, який вважається однією з найпрестижніших професій у більшості країн з розвинутою ринковою економікою. Адже саме цей

вид діяльності, за правильних умов, найкраще відповідає людській природі та дозволяє працівникам, як особистостям, реалізувати себе в суспільстві. Займаючись добровільною підприємницькою діяльністю, працівники розвиваються, зростають професійно та інтелектуально.

Щоб забезпечити процвітання країни, потрібно створити ефективну економіку, а без підприємців не може бути ефективної економіки. Чим більше в країні успішних підприємців, тим більша конкуренція, тим більше задоволені споживачі і тим швидше відбувається прогрес.

Високий рівень підприємницької активності призводить не лише до зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) а й до створення нових робочих місць, збільшення рівня податкових надходжень, підвищення рівня якості життя населення країни. Він також спонукає до соціальних та ментальних змін, формує середній клас, людина може взяти відповідальність за власну долю і перестати бути залежним від уряду та роботодавців [10, с. 11].

Сектор малого та середнього підприємництва (МСП) відіграє значну роль в економіці країни. Українські малі та середні підприємства створюють 55% валового внутрішнього продукту країни. При цьому на малі та середні підприємства припадає лише 16% ВВП. У ринковій системі господарювання МСП відіграють роль ринкоутворюючого фактору, і є невід'ємною частиною та важливим елементом, без якого ні економіка, ні суспільство не могли б існувати і розвиватися [11, с. 67].

В таблиці 1.2 представлена загальна кількість суб'єктів підприємницької діяльності України за поділом на велике підприємництво, середнє, мале та мікропідприємництво за 2018-2022 роки.

За аналізований період з 2018 року до 2022 року кількість суб'єктів господарювання, які відносяться до великого підприємництва була найбільшою у 2021 році. Кількість суб'єктів господарювання, які відносяться до середнього підприємництва була найбільшою у 2019 році. Кількість суб'єктів господарювання, які відносяться до малого підприємництва була найбільшою у 2020 році.

Таблиця 1.2

Кількість суб'єктів господарювання (одиниць) в Україні за 2018-2022 роки

Рік	Велике підприємництво	Середнє підприємництво	Мале підприємництво	Мікро-підприємництво
2018	446	16476	1822671	1764737
2019	518	18129	1922978	1864013
2020	512	17946	1955119	1898902
2021	610	17811	1937827	1880858
2022	494	15037	1716977	1671558

Джерело: складено автором за матеріалами [12]

Проаналізувавши дані таблиці 1.2 за останні 5 років найбільшу частку за кількістю діючих підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на велике, середнє, мале та мікро підприємництво в Україні – складають мале та мікропідприємництво. Це пов'язано з тим, що мале підприємництво не потребують великого стартового капіталу, швидко заповнюють ринок своїми товарами та створюють нові робочі місця.

Розвиток підприємницького сегменту підтверджується тенденцією зростання кількості суб'єктів середнього та малого підприємництва. Однак, слід зауважити, що у 2022 році спостерігається спад діючих суб'єктів господарювання, що викликано повномасштабним вторгненням РФ на територію України.

Як свідчать основні економічні показники діяльності суб'єктів господарювання, для малих і середніх підприємств характерне певне економічне зростання.

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) у грошовому вираженні суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва представлені у таблиці 1.3.

З таблиці 1.3 слідує, що обсяги реалізації продукції суб'єктами господарювання у довоєнний час мали тенденцію до зростання.

Таблиця 1.3

Обсяг реалізованої продукції, (товарів, послуг), млн грн.

Рік	Велике підприємництво	Середнє підприємництво	Мале підприємництво	Мікро-підприємництво
2018	3515839,4	3954017,4	2496948,0	1292431,0
2019	3631415,3	4194484,1	2698213,3	1430560,0
2020	3626388,0	4384672,2	3051233,0	1652041,0
2021	5140367,0	5931851,0	3917594,4	2153539,0
2022	4024267,1	4938614,0	2156995,0	7040339,4

Джерело: складено автором за матеріалами [12]

З 2019 року середнє підприємництво займає лідируючу позицію по обсягу реалізованої продукції, найбільше реалізовано продукції у 2021 році – 5931851 млн грн. У 2022 році за останні 5 років мікропідприємництвом було реалізовано продукції на 7040339,4 млн грн. Це означає, що на цих підприємствах ефективно використовується робоча сила і устаткування.

Важливим показником діяльності суб'єктів господарювання є забезпечення населення робочими місцями. Кількість найманих працівників за аналізований період наведено у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Кількість найманих працівників, тис. осіб

Рік	Велике підприємництво	Середнє підприємництво	Мале підприємництво	Мікро-підприємництво
2018	1574,2	2743	1554	6230
2019	1608,3	3052,2	1583,3	6263,0
2020	1575	3087	1627	6509,1
2021	1649	2967	1675	6810,0
2022	1370	2581,4	1384	5419

Джерело: складено автором за матеріалами [12]

Згідно, даним таблиці 1.4 слідує, що мікропідприємництво створює найбільше робочих місць у порівнянні з великим підприємництвом. У 2022 році на мікропідприємстві працюють 5419 тис.осіб, а на великому – 1370 тис.осіб, різниця становить 4049 тис.осіб.

Згідно з результатами дослідження Європейської Бізнес-Асоціації (ЄБА), було встановлено, що наразі 42% малих підприємців взагалі не працюють, ще 31% призупинили, але хочуть її відновити. Лише 13% МСБ продовжують працювати на повну потужність. 14% були змушені обмежити сферу своєї діяльності, а 3% – закрити деякі з своїх магазинів або філій. Водночас 13% перейшли на роботу онлайн. Серед представників МСБ, які наразі планують закрити свій бізнес – 4% [13].

Наразі національне підприємництво в умовах війни, розв'язаної росією, характеризується швидкою здатністю швидко адаптуватися до непередбачуваних ситуацій; високим рівнем організаційної та технічної мобільності, що дозволило негайно і, що найголовніше результативно реалізувати програму переміщення і відновити їх роботу ефективно; високим ступенем ризику підприємців, і тому інновації, нові технології та ініціативи можуть впроваджуватися швидкими темпами, не дозволяючи національній економіці потрапити в кризову ситуацію [14, с. 133-134].

Підприємницька діяльність відіграє велику роль в розвитку та підтримки національної економіки в умовах військового часу, по-перше стабільність й розвиток економіки країни; по-друге, підтримка економічного потенціалу держави у надскладних умовах воєнного стану. Цей аргумент є беззаперечним, тому що ведення бізнесу є гарантією того, що державний бюджет буде наповнюватися, а підприємці зможуть бути платоспроможними.

У цьому плані є слушною думка Н. І. Верхоглядової, в якій вона зазначає, що розвиток економічних процесів у країні, яка перебуває у стані війни залежить від стратегічного напрямку підтримки підприємницької діяльності, а питання безпеки бізнесу в умовах воєнного стану актуальне, як ніколи, зважаючи на той факт, що

правильне управління безпекою підприємницької діяльності беззаперечно є основою для відродження економіки країни в цілому [15, с. 30] .

1.3. Зарубіжний досвід державного регулювання підприємництва

Малі та середні підприємства (МСП) займають провідне місце в економічній структурі більшості країн ЄС, тому що мають низку ключових переваг перед своїми конкурентами: висока гнучкість, швидка адаптація до ринкових змін, потенціал для розвитку конкуренції в галузі, швидке реагування на потреби та вподобання споживачі, створення нових робочих місць. Більшість країн Європейського Союзу (ЄС) визнають важливість розробки спеціальної політики підтримки МСП, щоб допомогти їм розвивати свою економіку, підвищувати міжнародну конкурентоспроможність та залучати іноземні інвестиції. МСП ЄС становлять левову частину соціально та економічного розвитку Європи, адже на них припадає 57% загального обороту, 53% доданої вартості та близько 70% зайнятих [16, с. 31].

Основними характеристиками малого та середнього бізнесу є: діяльність на локальному ринку; швидка реакція на зміни в ринковому середовищі; прямі зв'язки зі споживачами; вузька спеціалізація; можливість започаткувати власну справу з малим початковим капіталом; висока доступність до інновацій; залучення населення в активну підприємницьку діяльність.

Тому незаперечним є той факт, що підтримка МСП має бути пріоритетом в економічній політиці будь-якої розвиненої країни. Це пов'язано з тим, що малий та середній бізнес має ряд переваг, які багато в чому окреслені його характеристиками.

У більшості розвинених країн світу малий бізнес законодавчо визначено як особливий суб'єкт державного регулювання. Тому економічно розвинені країни світу намагаються створити вигідні податкові умови для функціонування підприємств малого та середнього бізнесу.

Державна підтримка малого та середнього бізнесу в рамках податкової системи може здійснюватися за наступними напрямками: запровадження пільгових режимів оподаткування для МСП за окремими видами податків (як правило, це податок на прибуток та ПДВ); запровадження спрощеного режиму оподаткування для підприємств малого та середнього бізнесу.

Перший напрямок, який зазвичай характерний для західних країн, полягає в наступному: передбачає використання загальних і спеціальних податкових пільг в рамках загальної системи оподаткування (за такої системи база оподаткування для всіх підприємств є однаковою). Наприклад застосування прискорених норм нарахування податкової амортизації основних засобів та звільнення від сплати податку на прибуток у перший рік діяльності підприємств малого та середнього бізнесу, надання податкового кредиту тощо.

До того, найбільш розповсюдженим заходом в рамках першого підходу є зниження ставки податку на прибуток для підприємств малого та середнього бізнесу. Такий механізм регулювання розвитку малого та середнього бізнесу досить рідко анонсується як пільга. Як правило, це самостійний напрямок податкової системи.

Наприклад, у США підприємство сплачує вищу ставку податку на прибуток підприємств (34%), якщо його оборот перевищує 75 тис. дол. на рік. Якщо оборот коливається в діапазоні від 50000 до 75000 доларів на рік, то ставка на прибуток становить 25%. А при обороті до 50000 доларів на рік – ставка податку на прибуток становить 15%. У випадку, якщо оборот малого підприємства менше 25000 доларів на рік, то згідно з, законодавством встановлюються додаткові відрахування сум доходу для цілей обчислення податку на прибуток [16, с. 31, 33-34].

Другим напрямком державної підтримки підприємств малого та середнього бізнесу є запровадження спеціальної системи бухгалтерського обліку в рамках податкової системи, звітності та оподаткування, що передбачає заміну значної кількості податків на єдиний податок з доходу, а також суттєве скорочення роботи

бухгалтерії та форм звітності. Такий підхід широко розповсюджений у країнах після розпаду Радянського Союзу [16, с. 35].

У країнах ЄС історично складалось так, що рівень здійснення державного регулювання змінювався: від повної відсутності регулювання та впливу з боку держави до масштабного та багатоаспектного регулювання економіки та господарської діяльності.

Важливим елементом регулювання в країнах ЄС є система державного прогнозування та планування. Цю систему можна поділити на короткострокову (економічна тактика) та довгострокову (економічна стратегія).

Розглянемо міжнародний досвід державного регулювання господарської діяльності на прикладі західноєвропейських країн.

У Швеції, наприклад, держава регулює національну економіку, де інтереси монополій, профспілок та уряду переплітаються. Це регулювання відбувається шляхом збирання інформації, перевірки прогнозів, запровадження проектів з оптимальним співвідношенням національних доходів та витрат.

Короткострокове планування є поширеним інструментом в Нідерландах. Воно базується на поєднанні економічних прогнозів і щорічної поточної програми, що фінансується з державного бюджету.

Після вступу Бельгії до ЄС економічна політика країни була дещо скоригована, і були додані такі регуляторні інструменти як: державні гарантії та кредити, інвестиційні стимули, податкові пільги, а також почали запроваджувати систему державного планування економічного розвитку.

В Італії державні органи управління зосереджені на таких сферах регулювання підприємств, в яких держава прямо чи опосередковано володіє контрольним пакетом акцій. Вагомий вплив здійснюється на банківську сферу, транспорт, комунікації, енергетику, машинобудування, використовується державне інвестування та програми допомоги.

Фінляндія характеризується високим ступенем державного регулювання економічної діяльності та важливою роллю держави у веденні бізнесу. Державні і напівдержавні підприємства становлять 14 % загальної кількості великих

промислових підприємств країни. На них припадає 35 % загального продажу, вони здійснюють 30% обсягу експортних операцій, зосереджують на своїх виробництвах 25% робочої сили. У списку заходів державного регулювання значуще місце посідає забезпечення здорової та дієвої конкуренції. Цими питаннями займається Антимонопольний комітет, який підпорядковується Раді з розслідування порушень конкуренції при Міністерстві торгівлі і промисловості, Відомство з питань конкуренції. У своїй роботі ці державні органи керуються Антимонопольним законом Фінляндії, метою якого є «захист здорової конкуренції» від неправомірних обмежень.

У рамках фінського законодавства компанії є повністю незалежними. Держава визначає лише загальні умови діяльності підприємств через законодавство, грошову і кредитну політику, валютний контроль, оподаткування, правила техніки безпеки, норми щодо захисту навколишнього середовища, стандарти тощо. Слід відзначити ще один фактор, завдяки якому фінська економіка працює добре – активність в освоєнні нових технологій, готовність до змін, високий освітній рівень населення і сприятливий діловий клімат для бізнесу [17, с. 139-140].

Політика Великої Британії виходу економіки із кризи за допомогою неоконсервативної моделі державного регулювання була дуже повчальною. Вона відома як «тетчеризм», від імені Маргарет Тетчер, глави уряду консерваторів із 1979 р. Нова економічна програма М. Тетчер базувалася на теорії економічного лібералізму та його сучасній модифікації – монетаризмі. Таким чином, уряд М. Тетчер виступив за вільне підприємництво, більшу індивідуальну ініціативу та крайній індивідуалізм. Він спрямовував політику на скорочення витрат на соціальні потреби населення та податкової системи, здійснення приватизації державних підприємств, не субсидував збанкрутілі підприємства та зменшив владу профспілок [17, с. 140].

На основі вищесказаного сформуємо таблицю 1.5, де представимо основні напрями розвитку підприємницької діяльності в різних країнах світу.

Таблиця 1.5

Напрями державної підтримки підприємництва

Країна	Напрями державної політики для розвитку підприємницької діяльності
Швеція	Підприємницька діяльність МСП не має спеціального податкового режиму: до всіх СПД не залежно від їх статусу, розміру застосовується одна й та ж податкова база.
Нідерланди	Підприємницька діяльність здійснюється на основі короткострокового планування розвитку; поєднання економічного прогнозування з щорічними поточними програми, що фінансуються з державного бюджету.
Бельгія	Підприємницька діяльність здійснюється на основі державних гарантій на кредити; діють: інвестиційні стимули, податкові пільги.
Італія	Для здійснення підприємницької діяльності існує державне інвестування та програми допомоги, зокрема на банківську сферу, транспорт, комунікації, енергетику, машинобудування. Діють податкові канікули для підприємницької діяльності.
Фінляндія	Для функціонування підприємницької діяльності держава підтримується забезпечення «здорової та дієвої» конкуренції; здійснення грошової та кредитної політики; впроваджує правила техніки безпеки, норми щодо захисту навколишнього середовища, стандарти тощо; стимулює активність в освоєнні нових технологій, готовність до змін, високий освітній рівень населення і сприятливий діловий клімат для бізнесу.
Велика Британія	Підприємницька діяльність здійснюється на основі принципу розширення особистої ініціативи і крайній індивідуалізм; діють гранти для роздрібного бізнесу.
Франція	Політика держави направлена на створення сприятливого середовища для сталого розвитку підприємницької діяльності; забезпечення доступу до кредитів.

Джерело: сформовано на основі [7, с. 83-85]

З таблиці 1.5 слідує, що напрями розвитку підприємницької діяльності пов'язані з напрямками державної підтримки підприємництва.

Висновки до розділу 1.

1. З'ясуванню сутності підприємництва приділяла увагу плеяда видатних зарубіжних вчених, оскільки з розвитком ринкової економіки роль підприємництва

посилюється. Найбільш раціональним є визначення підприємницької діяльності, як зазначено у ст. 42 Господарського кодексу України, що це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

2. Підприємницька діяльність відіграє важливу роль в економіці України, особливо в період військового стану. По-перше, стабільність й розвиток економіки країни; по-друге, підтримка економічного потенціалу держави у надскладних умовах воєнного стану. Цей аргумент є беззаперечним, оскільки ведення підприємницької діяльності є запорукою того, що державний бюджет буде наповнюватися, а підприємці зберігатимуть свою платоспроможність.

3. Аналіз зарубіжного досвіду показує, що основними перспективами розвитку підприємницької діяльності є державна політика підтримки розвитку підприємницької діяльності, яка направлена на створення сприятливого середовища для сталого розвитку суб'єктів підприємницької діяльності; забезпечення доступу до кредитів і позик за допомогою створення гарантійних фондів.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Оцінка стану підприємництва в Одеському регіоні

З початку повномасштабного вторгнення в Україну, з 2022 року, відбулися і відбуваються зміни в розвитку підприємництва в Одеському регіоні.

На 01.01.2024 року в Одеському регіоні здійснювали діяльність (сплачували податки) 99,4 тис. суб'єктів малого та середнього підприємництва [18, с. 9]:

- фізичні особи-підприємці – 77,9 тис. (77,9%);
- малі підприємства – 21,5 тис. (21,5%);
- середні підприємства – 584 (0,6%).

Розподіл підприємств за сферами діяльності наведено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Структура підприємств в Одеській області за сферою діяльності в 2024 році, %.

Джерело: складено за матеріалами [18, с. 9]

З рис. 2.1 слідує, що найбільшу питому вагу в загальній кількості юридичних осіб займають підприємства, які функціонують у сфері оптової та роздрібної торгівлі – 42,8%.

Абсолютний приріст новостворених юридичних осіб на Одещині в 2024 році склав 1407 од., а приріст фізичних осіб-підприємців – 5704 од. [18, с. 9].

Проаналізуємо підприємницьку діяльність в Одеському регіоні в умовах повномасштабної війни за 2022-2023 рр.

Динаміка суб'єктів підприємницької діяльності в Одеському регіоні за 2022 – 2023 роки представлена в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка суб'єктів підприємницької діяльності в Одеському регіоні
за 2022 – 2023 роки

Суб'єкти підприємницької діяльності	Кількість суб'єктів підприємницької діяльності за роками, одиниць/ питома вага в загальній кількості, %			Абсолютне відхилення 2024 рік до 2023 року
	на 01.10.2022 року	на 01.01.2023 року	01.01.2024 рік	
Фізичні особи-підприємці	105500 / 77,5%	105500 / 77,5%	99,4/ 77,9%	-27000
Малі підприємства	29800 / 21,9%	29800 / 21,9%	21500 / 21,5%	-8300
Середні підприємства	843/ 0,6%	843 / 0,6%	584 / 0,6%	-259000
Всього	978300	978300	683400	- 294900

Джерело: сформовано автором на основі [18, с. 9], [19, с. 7], [20, с. 6].

З таблиці 2.1 слідує, що на 01 листопада 2022 року (враховуючи дану ситуацію не було повної статистичної інформації) здійснювали діяльність (сплачували податки) 136,1 тис. суб'єктів малого та середнього підприємництва: фізичних осіб-підприємців – 105,5 тис. (77,5 %); малих підприємств – 29,8 тис. (21,9 %); середніх підприємств – 843 (0,6 %).

Абсолютний приріст новостворених юридичних осіб склав + 764 од., в той же час кількість фізичних осіб-підприємців зменшилася на 1 853 од. [19, с. 7].

А станом на 01.01.2023 року в Одеському регіоні здійснювали діяльність (сплачували податки) 136,1 тис. суб'єктів малого та середнього підприємництва: фізичні особи-підприємці – 105,5 тис. (77,5%); малі підприємства – 29,8 тис. (21,9%); середні підприємства – 843 (0,6%).

Абсолютний приріст новостворених юридичних осіб за 2023 рік склав + 1036 од., а кількість фізичних осіб-підприємців зменшилася на 2282 од. [20, с. 6-7].

Отже, за 2022-2023 роки відсоткове співвідношення суб'єктів підприємницької діяльності однакове. Однак у 2023 році було створено на 272 од. більше юридичних осіб, ніж у 2022 році. Натомість у 2023 році було ліквідовано на 429 од. більше фізичних осіб-підприємців, ніж у 2022 році.

Для порівняння розглянемо динаміку кількості суб'єктів малого і середнього підприємництва (рис. 2.3 та рис. 2.4), а також фізичних осіб-підприємців в Одеському регіоні в довоєнний період (2017-2021рр.) наведену у таблиці рис. 2.2.

На рис. 2.2 представлена динаміка кількості фізичних осіб-підприємців в Одеському регіоні за 2017-2021 роки.

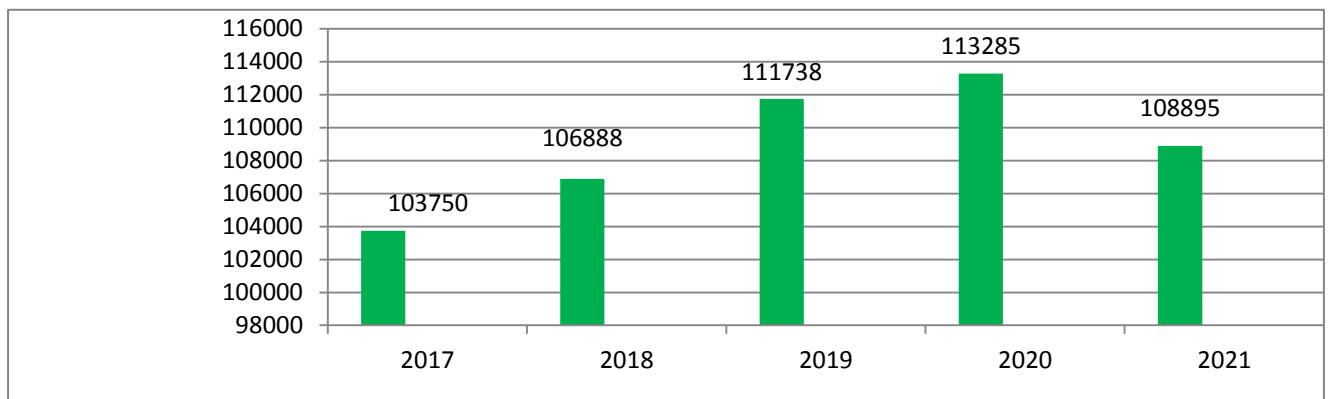

Рис. 2.2. Динаміка кількості фізичних осіб-підприємців в Одеському регіоні за 2017-2021 рр., тис.

Джерело: сформовано автором на основі [21]

З рис. 2.2 слідує, що впродовж 2017-2020 років прослідковувалася позитивна динаміка. У розглянутий період найбільша кількість фізичних-осіб підприємців була у 2020 році – 113285 од. А у 2021 році їх зменшилося аж на 4390 од.

На рис. 2.3 представлена динаміка кількості суб'єктів малого підприємництва в Одеському регіоні за 2017-2021 роки.

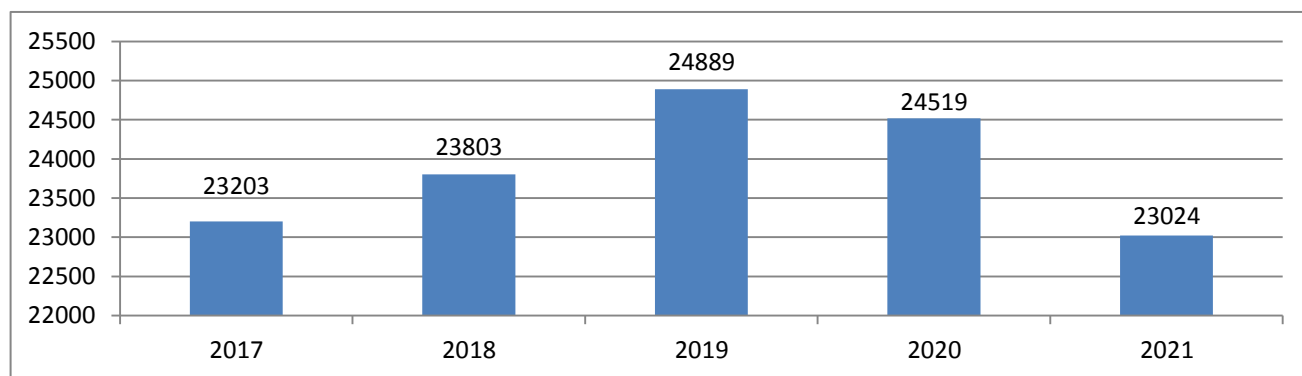

Рис. 2.3. Динаміка кількості суб'єктів малого підприємництва в Одеському регіоні за 2017-2021 рр., тис.

Джерело: сформовано автором на основі [21]

З рис. 2.3 слідує, що впродовж 2017-2019 років прослідковувалася позитивна динаміка. Найбільша кількість суб'єктів малого підприємництва зафіксована у 2019 році. З 2019 року динаміка йде на спад.

На рис. 2.4 представлена динаміка кількості суб'єктів середнього підприємництва в Одеському регіоні за 2017-2021 роки.

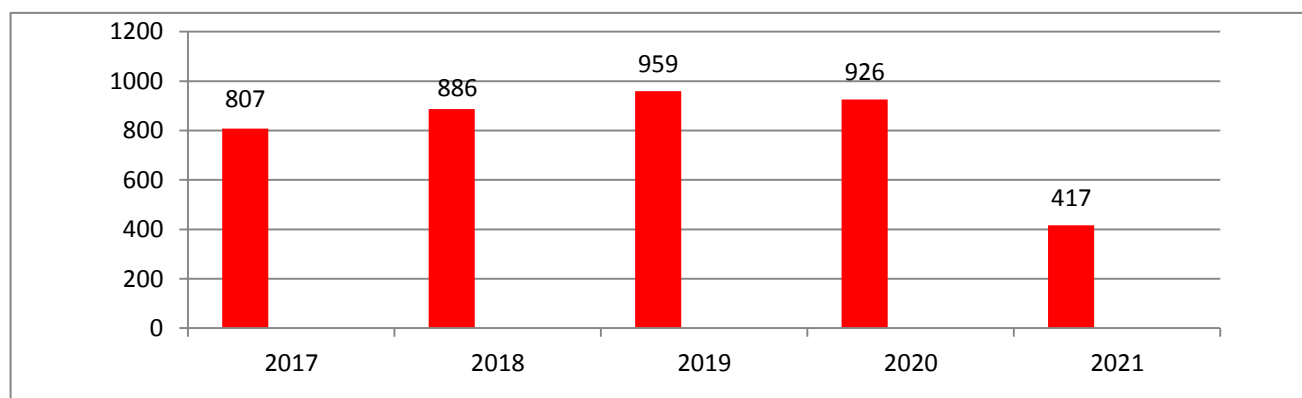

Рис. 2.4. Динаміка кількості суб'єктів середнього підприємництва в Одеському регіоні за 2027-2021 роки.

Джерело: сформовано автором на основі даних [21]

З рис. 2.4 слідує, що у 2017-2019 роках прослідковується позитивна динаміка. Найбільша кількість суб'єктів середнього підприємництва зафіксовано у 2019 році – 959 од. З 2020 по 2021 динаміка негативна.

Отже, динаміка кількості фізичних осіб-підприємців в Одеському регіоні в 2021 році (до війни) – 108895 тис., в порівнянні з 2024 роком (в умовах війни) – 77,9 тис. значно коливається, спостерігається скорочення.

Динаміка кількості суб'єктів малого підприємництва в Одеському регіоні в 2021 році – 23024 тис. одиниць, в порівнянні з 2024 роком – 21,5 тис., – динаміка негативна.

Динаміка кількості суб'єктів середнього підприємництва в Одеському регіоні в 2021 році – 417 одиниць, в порівнянні з 2024 роком – 584, – динаміка позитивна.

В 2023 році за умовами ведення бізнесу в Одесі, згідно з, результатами опитування, 53% опитаних підприємців зазначили, що їм складно вести бізнес у регіоні (минулого року таких було 71%), 41% сказали, що вони задоволені, і 6% сказало, що легко. На повну потужність у регіоні працюють 47% компаній, тоді як решта 53% працюють з певними обмеженнями [22].

Динаміка індексу легкості ведення бізнесу в Одесі в 2021-2023 роках представлена на рис. 2.5.

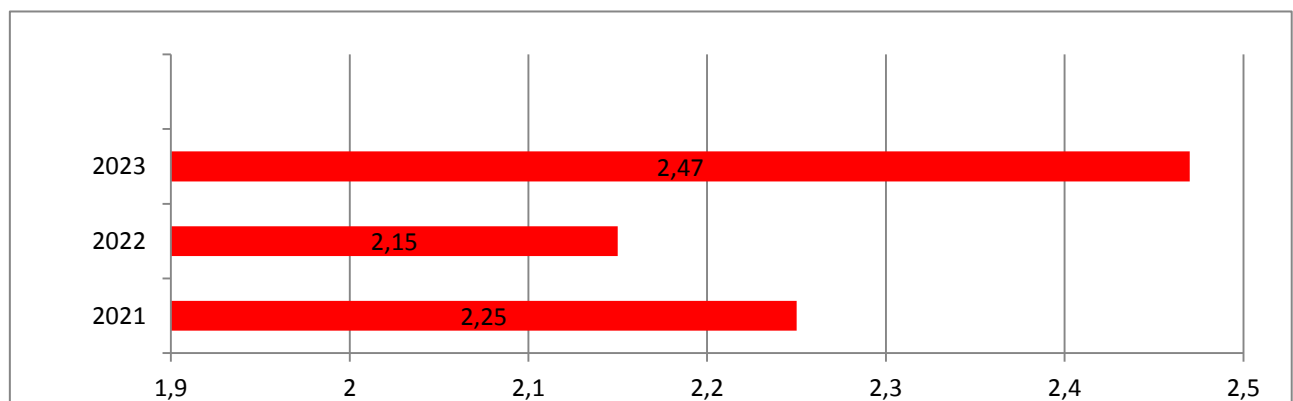

Рис. 2.5. Динаміка індексу легкості ведення бізнесу в Одесі
за 2021-2023 роки

(Джерело: складено за матеріалами [22])

З рис. 2.5 слідує, що у 2023 році (в умовах війни) індекс легкості бізнесу вищий ніж у 2021 році (до війни).

Серед найбільших проблем регіону підприємці відзначили відтік робочої сили за кордон, труднощі з логістикою (опитування проводилося до масованих ударів по портовій інфраструктурі Одеси), корупцію, непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу.

Компанії планують зосередитися на підтримці діяльності компанії в умовах воєнного стану, розширенні бізнесу, виході на нові ринки та збільшенні штату працівників, хоча у 2022 році планували скорочення штату [22].

Все ж бізнес зміг адаптуватися. Деякі логістичні компанії регіону змогли релокувати своїх співробітників за кордон і працювати дистанційно, але планують негайно повернутися в Україну, коли настане мир. Обсяги роботи знизилися, їхня діяльність трохи видозмінена, але продовжується.

Головною проблемою Одещини на сьогодні залишаються заблоковані порти, однак робота частково відновилася у зв'язку з реалізацією «зернової ініціативи». Тому, усі перевізники, експедитори, стивідори та контейнерні термінали очікують на повне відновлення роботи портів. Крім того, у зв'язку з бойовими діями та тимчасовою окупацією територій наразі існує дефіцит вантажів, дозволених до експорту на українських прикордонних пунктах пропуску.

Виробничий сектор у регіоні працює з деякими змінами. Крім того, компанії вказують на гостру нестачу сировини (зазвичай її перевозять морем, але наразі порти закриті через війну). Ще однією проблемою на початку війни було порушення логістичних маршрутів, якими можна було б транспортувати готову продукцію до кордону.

Усі підприємства повідомляють, що зазнали збитків внаслідок бойових дій. Оцінки підприємців розділилися навпіл: половина оцінила збитки до 50%, а інша – понад 50%, і жодне підприємство не отримало прибуток [23].

2.2. Оцінка підприємницького середовища в Одеському регіоні

У науковій літературі немає єдиного визначення поняття «підприємницьке середовище». Підприємницьке середовище можна описати наступним чином: це економічна система, в якій соціальні, економічні, політичні, громадянські та правові чинники є сприятливими, що забезпечує економічну свободу дієздатним громадянам займатися підприємницькою діяльністю, спрямованою на задоволення потреб усіх суб'єктів ринкової економіки, чи інтегровану сукупність різних (об'єктивних і суб'єктивних) факторів, які дають змогу підприємцям досягати своїх цілей, реалізовувати свої бізнес-проекти та отримувати прибуток [24, с. 37].

Рівень сприятливості або несприятливості підприємницького середовища залежить від низки факторів, які представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівень сприятливості або несприятливості підприємницького середовища

Рівень сприятливості підприємницького середовища	Рівень несприятливості підприємницького середовища
1	2
– стабільність державної і соціальної політики, спрямованої на розвиток підприємництва; – ріст товарного виробництва; – рівень розвитку ринково-конкурентного режиму; – демонополізація господарської діяльності; – наявність сукупності прав і свобод, вибору економічної діяльності; – наявність розвиненої інфраструктури бізнесу; – пільговий податковий режим; – доступність отримання кредитів підприємцем;	– високі податкові ставки; – монополізм; – падіння товарного виробництва; – зростання цін; – інфляція; – низький розмір стартового капіталу; – обмеженість матеріальних ресурсів; – високі відсотки при отриманні кредиту; – надмірне державне регулювання і контроль; – низький рівень платоспроможності населення; – високий рівень підприємницького ризику;

Продовження табл. 2.2

1	2
– умови, які приваблюють залучення коштів в бізнес, інвестицій іноземних контрагентів; – рівень державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності; – підвищення якості підготовки кадрів; – можливість отримувати необхідну інформацію (про ринки збуту, технології, потенційних партнерів); – наявність ефективної системи захисту інтелектуальної власності.	– відсутність надійного нормативно-правового забезпечення розвитку малого і середнього підприємництва; – не вдосконалення системи державної реєстрації, обліку і статистичної звітності суб'єктів підприємницької діяльності; – обмеження інноваційного і консультативного забезпечення; – низький рівень державного фінансування наукових досліджень і розробок; – недостатній рівень етики бізнесу.

Джерело: сформовано за даними [7, с. 50]

Одеська область – найбільша область України, що охоплює територію північно-західної частини Причорномор'я від гирла річки Дунаю до Тилігульського лиману (довжина морської берегової лінії в межах області перевищує 300 км) і тягнеться від моря на північ, в глиб суші на 200-250 км.

В Одеському регіоні за 2017-2021 роки, до початку повномасштабного вторгнення, прослідковувалася позитивна динаміка валового регіонального показника. Динаміка сум валового регіонального показника за 2017-2021 роки представлена на рис. 2.6.

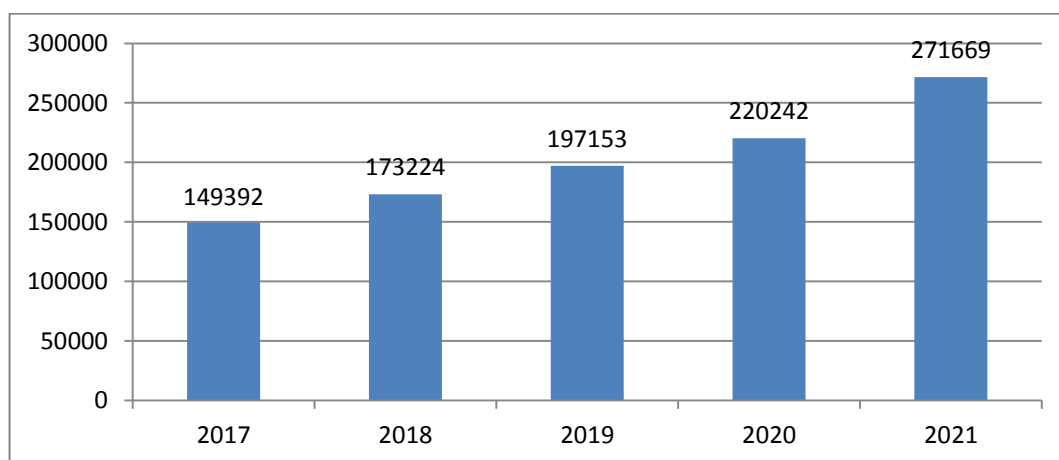

Рис. 2.6. Динаміка валового регіонального продукту за 2017-2021 роки.

Джерело: сформовано за даними [12]

З рис. 2.6 слідує, що впродовж 2017-2021 років динаміка валового регіонального продукту була позитивна. У 2021 році сума цього показника була найбільшою – 271669 тис. грн.

У Додатку А представлена динаміка зовнішньої торгівлі товарами за січень-квітень 2023 року.

З Додатку А слідує, що частка Одеського регіону у загальному обсязі експорту товарів країни становила 6%. Це означає, що Одещина посідає 4 місце серед регіонів України. Вартість експорту товарів склала 801,6 млн. доларів, а імпорту – 727,2 млн. доларів. У порівнянні з аналогічним періодом 2022 року експорт збільшився на 75,2%, а імпорт – на 46,8%. Позитивне сальдо склало 74,4 млн. доларів.

Найчастіше експортують: зернові культури (51,7%); тваринні або рослинні жири та олії (17,3%); насіння і плоди олійних рослин (12,7%) [25].

За 11 місяців роботи 2023 року загальний обсяг вантажів, перевалених через українські Дунайські порти склав 29,4 мільйона тонн. Це у 2,0 рази більше, ніж було оброблено за аналогічний період 2022 року (14,5 мільйона тонн). Якщо порівнювати з вантажообігом за 11 місяців 2021 року, коли було оброблено 4,9 мільйона тонн, зростання склало 597% [26].

Водночас, частка підприємств Одеської області в загальному імпорті товарів становила 3,6% , що є шостим показним серед регіонів України. Основу структури імпорту товарів складають мінеральні палива, нафта та продукти її перегонки (24,3%); електричні машини (12,4%) та їстівні плоди та горіхи (8,0%) [25].

Демографічна ситуація в Одеському регіоні на 1 лютого 2022 року – 2 349 749 тис. осіб [21]. Офіційна інформація за 2023-2024 роки буде опублікована після завершення воєнного стану. Однак, за різними прогнозами населення по всій Україні значно скорочується, високий рівень смертності, міграції через воєнні дії, то можна зробити припущення, що демографічна ситуація в Одеському регіоні погіршилася.

Сформуємо SWOT-аналіз Одеського регіону, який представлено у таблиці 2.3. У додатку Б представлений розгорнутий SWOT-аналіз Одеського регіону.

Таблиця 2.3

SWOT-аналіз Одеського регіону

Сильні сторони (внутрішні чинники)	Слабкі сторони (внутрішні чинники)
1	2
1. Вигідне географічне положення Одеської області. 2. Добре розвинена та розгалужена інфраструктура, висока спроможність перевезення великогабаритних та навалочних вантажів. 3. Наявний туристично-рекреаційний потенціал регіону. 4. Сприятливі агрокліматичні умови для ведення тваринництва і вирощування майже всіх сільськогосподарських культур. 5. Сприятливий інвестиційний клімат в регіоні. 6. Перспективи розвитку харчової та переробної промисловості. 7. Наявність масштабних виробничих потужностей з виробництва мінеральних добрив. 8. Збільшення продажів проволоково-волокнистої та кабельно-провідникової продукції. 9. Сприятливе бізнес-середовище для стабільного розвитку середнього та малого підприємництва. 10. Вагомий культурний потенціал.	1. Зовнішня конкуренція та слабка внутрішня конкурентоспроможність вітчизняної продукції. 2. Зростання цін на енергоресурси. 3. Залежність від імпорту обладнання та сировини для промислового виробництва. 4. Брак державного фінансування інноваційних розробок. 5. Значний обсяг реалізації сировини або продукції низького ступеню переробки. 6. Деградація ґрунтів. 7. Зношеність доріг місцевого значення, достатня глибина в окремих морських портах. 8. Відсутність системного підходу щодо розвитку і довгострокового планування діяльності всіх видів транспорту з урахуванням соціальних та економічних потреб населення, бізнесу, оборони та геополітичних інтересів України. 9. Забруднення водних об'єктів. 10. Високий рівень відходів, що захоронюються на сміттєзвалищах (приблизно 68% від загальної кількості утворених відходів). 11. Погана туристична інфраструктура на землях рекреації (пляжі, санаторії, туристичні бази, кемпінги і прилеглі території). 12. Недостатність кваліфікованих кадрів, особливо в сільській місцевості.

Продовження табл. 2.3

Можливості (зовнішні чинники)	Загрози (зовнішні чинники)
1. Продовження процесу інтеграції з ЄС. 2. Розвиток альтернативних джерел енергетики та поступове забезпечення енергонезалежності регіону від зовнішніх постачальників. 3. Розширення регіонів експорту продукції і розвиток імпортозаміщення. 5. Розвиток портових та промислових комплексів, індустріальних парків. 6. Зростання внутрішніх продажів за рахунок реалізації інвестиційних програм. 7. Децентралізація, адміністративна реформа та посилення бюджетної самостійності громад. 8. Залучення дешевого фінансування через гранти та інші кошти від міжнародних фінансових організацій: ЄБРР, НУФ, IFC тощо. 9. Підвищення інвестиційної привабливості регіону завдяки попиту на різні види рекреаційної та туристичної діяльності на території природно-заповідного фонду. 10. Міжнародна співпраця з європейськими країнами в рамках транскордонного співробітництва, членство туристичної галузі в європейських міжрегіональних асоціаціях. Залучення інвестицій, розвиток технологій, регіональний маркетинг, формування туристичних кластерів.	1. Надлишкові потужності з виробництва добрив у світі. 2. Збільшення імпорту продукції. 3. Труднощі з доступом до фінансування. Високі кредитні ставки. 4. Конкуренція з боку іноземних компаній. 5. Спалахи захворювань тварин. 6. Коливання на валютних ринках. 7. Залежність від світових цін. 8. Збільшення залежності від зовнішніх енергоносіїв. 9. Труднощі переходу до технічного регулювання ЄС. 10. Надзвичайні ситуації антропогенного та природного походження. 11. Результат нераціонального використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. 12. Розміщення хімічних засобів захисту рослин на території області, що призводить до забруднення ґрунтів. 13. Механізми захисту інвестицій законодавчо не врегульовані, що тягне за собою недовіру з боку бізнес-спільноти. 14. Обтяжливість процедури ліцензування, сертифікації підприємницької діяльності. 15. Наявність корупційних ризиків. 16. Слабка поінформованість потенційних партнерів про можливості регіону. 17. Високій рівень трудової міграції за кордон. 18. Дефіцит робочої сили за окремими робітничими професіями. 19. Зростання тіньової зайнятості, через відсутність заходів з детінізації ринку праці.

Джерело: сформовано за матеріалами [27, с. 49-56, 56-57]

Надамо детальну характеристику сильних сторін Одеського регіону, що сприяє підвищенню рівня сприятливості підприємницького середовища.

Географічне розташування Одеської області є вигідним з наступних причин: Одеська область розташована в найбільш південно-західній частині України, в приморському та прикордонному регіоні України. Територією області проходить кордон України з Румунією та Молдовою.

Одеська область омивається Чорним морем. Довжина морських і лиманних узбережь від гирла ріки Дунай до Тилігульського лиману досягає 300 км.

Через територію Одеської області проходять п'ять міжнародних транспортних коридорів: сьомий та дев'ятий критські, транспортний коридор RASECA (Європа – Кавказ – Азія), коридори: «Балтійське море – Чорне море» та «Чорноморське транспортне кільце» – транспортний коридор навколо Чорного моря Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС). Протяжність транспортних коридорів по території області становить 706,4 км.

Одеська область розташована на перехресті міжнародних водних шляхів:

- Дунайський водний шлях після завершення будівництва в 1992 році каналу Рейн-Майн-Дунай є найкоротшим виходом країн Європи до Чорного моря, далі – у Закавказзя, Середню Азію, на Близький Схід;

- ріка Дністер зв'язує регіон з Молдовою, а Дніпро – з Центральною Україною, а після реконструкції Дніпровсько-Бузького і Дніпровсько-Неманського каналів – з Польщею і країнами Балтії.

Регіон вважається приморським з найбільшою кількістю портів в Україні, який відіграє важливу роль на міжнародних водних шляхах. Регіон з'єднаний з Чорним та Азовським морями, а також має широкий доступ до головних транспортних магістралей. Міжнародний Дунайський водний шлях є найбільш коротким виходом з країн Європи до Чорного моря, річка Дністер має значення в логістиці Молдова – Чорне море, а Дніпро – пов'язує з Центральною Україною [27, с. 49].

До повномасштабного вторгнення рф, в Одеському регіону була добре розвинута та розгалужена інфраструктура, з високою спроможністю перевезення

великогабаритних і навалочних вантажів, характеризується потужним міжгалузевим транспортним комплексом Одещини, представлений усіма видами транспорту: залізничним, автомобільним, водним (морським і річковим), трубопровідним, авіаційним, електричним (зв'язок).

Мережа автомобільних доріг загального користування в регіоні становить 8327,9 км, з яких 2801,8 км – дороги державного значення. Тверде покриття мають майже 98% доріг [27, с. 50].

Одеська залізниця є важливою складовою єдиної транспортної мережі на південному заході України і є найважливішою складовою залізничного транспорту України, на яку припадає майже 20% вантажних перевезень та понад 16% пасажирських перевезень країни [27, с. 50].

Головними особливостями Одеської залізниці є її приморське та прикордонне положення. Уздовж Одеської залізниці розташовані великі морські та річкові порти. Це забезпечує зовнішні транспортні та економічні зв'язки з більш ніж 70 країнами світу.

На порти Одеської області припадає 70% загального обсягу вантажів, що обробляються в українських портах, у т.ч. 68% експортних вантажів, 66,3% імпорتنих вантажів, 85% транзитних вантажів, майже 100% контейнерних перевезень в Україні.

Три порти області: Одеса, Південний, Чорноморськ забезпечували 65% загальних обсягів обробки вантажів України.

З точки зору транспортної інфраструктури, Одеський міжнародний аеропорт (МАО), є третім в Україні за обсягом пасажирських перевезень. У 2021 році Міжнародний аеропорт «Одеса» обслужив 1,3 мільйона пасажирів. З лютого 2022 року по всій Україні перестали функціонувати аеропорти, у зв'язку з воєнним станом [28].

У до військовий час Одеський регіон мав наявний туристично-рекреаційний потенціал регіону. Це пов'язано, по-перше, з особливостями економіко-географічного розташування області; сприятливими природно-кліматичні умовами; по-друге, різноманітними природними лікувальними ресурсами; по-

третє, наявністю піщаних пляжів та розвинутою мережею водних, залізничних та автомобільних магістралей. Все це сприяло розвитку в Одеській області сфери туризму і рекреації [27, с. 50].

Відповідно до інформаційно-аналітичної довідки ДУ «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології Міністерства охорони здоров'я України», згідно з якою Одеський регіон характеризується наявністю наступних природних лікувальних ресурсів: мінеральні води; лікувальні грязі; солончакова вода лиманів та озер; морське узбережжя; природні об'єкти і комплекси з кліматичними умовами, придатними для лікування, оздоровлення та медичної реабілітації. Кліматичні умови регіону сприятливі для курортно-рекреаційної діяльності. До водних об'єктів, які мають категорію лікувальних, відносяться відомі родовища пелоїдів Куяльницького і Хаджибейського лиманів, а також родовища мінеральних вод Одеське, Куяльницьке, Чорноморське [27].

Природні регіони Одеської області можна розділити на:

- наявні природні лікувальні ресурси та інфраструктура, необхідна для розвитку рекреаційних зон: курорти Куяльник, Затока, Сергіївка;
- перспективні для розвитку рекреаційної та санаторно-курортної сфери: Тилігульська площа (с. Пшеняново), Куяльницька площа (с. Ільїнка), Санжейківська та Кароліно-Бугазька площі (м. Чорноморськ), Будацька та Бурнасько-Будацька площі (с. Лебедівка), Сасиксько-Шаганська площа (озера Шагани і Сасик), Придунайська площа;
- перспективні для розвитку курортно-рекреаційного сектору: Дністровська площа (с. Миколаївка до с. Роксолани), Колабухська, Ялпугська і Китайська, площі.

В Одеській області до війни налічувалося 321 санаторно-курортний та оздоровчий заклад, які могли прийняти понад 40 000 туристів та 317 дитячих закладів оздоровлення і відпочинку.

Одеська область – єдиний регіон України, де частка потенціалу, необхідного для розвитку санаторно-курортної галузі, перевищує потенціал для забезпечення можливостей розвитку туризму та рекреації – 51% і 49% відповідно. В повоєнний

час в Одеській області може рівною мірою розвиватися туризм та відпочинок і санаторно-курортна галузь.

Одеський регіон має сприятливі агрокліматичні умови для ведення тваринництва і вирощування майже всіх сільськогосподарських культур, це пов'язано з наявністю значних площ сільськогосподарських угідь та спеціалізованих науково-дослідних, селекційних установ.

До війни Одеська область була одним з найперспективніших регіонів на півдні України, що мав високий потенціалом для розвитку більшості галузей промисловості та якісним рівнем підготовки трудових ресурсів. Характерними особливостями регіону була розвинена транспортна інфраструктура; добре транспортне сполучення та високий промисловий потенціал; розвинений аграрний сектор; перспективний туристичний комплекс; високий науково-освітній потенціал. На території області розташовуються підприємства з виробництва продуктів нафтопереробки, машинобудування, ремонту та монтажу машин, металообробки, хімічної та нафтохімічної продукції, легкої та харчової промисловості [27, с. 51-52].

За 2021 рік (до війни) підприємствами та організаціями області за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 18 853 678 тис.грн капітальних інвестицій, в розрахунку на 1 особу становить 10 282,1 тис.грн [12].

До повномасштабного вторгнення Одеський область мала значний сільськогосподарський потенціал і сприятливі умови для розвитку тваринництва, рослинництва і виноградарства, зручне географічне розташування, розвинену портову інфраструктура для експорту продукції. Промисловий комплекс регіону включав [27, с. 52-53]:

- 1) більше 30% виробництва сокової продукції України;
- 2) 25% потужностей з виробництва олійних і 18% виробництва нерафінованої олії;
- 3) 65% виноробного потенціалу країни.

Також у довоєнний час Одеський регіон мав в наявності масштабні виробничі потужності з виробництва мінеральних добрив (великий внутрішній ринок добрив і зручне розташування для їх експорту); виробництво лікарських засобів

(великий внутрішній ринок, низькі ціни на вітчизняну продукцію, різниця більш ніж у чотири рази на ліки іноземного виробництва), значний виробничий потенціал (машино-, харчова та переробна промисловість, виробництво будматеріалів тощо).

В довоєнний та у військовий час в Одесі виявляється тенденція зростання продажів проволоко-волокнистої та кабельно-провідникової продукції, це пов'язано з удосконаленням та забезпеченням якісною продукції за рахунок реалізації інвестиційних програм, наявністю великого внутрішнього ринку.

В Одеському регіоні є значний культурний потенціал. Станом на 01.01.2023 року до мережі закладів культури області відноситься: 6 театрів (1 – Національний), обласна філармонія, 679 бібліотек (1 – Національна), 694 клубних закладів, 73 мистецькі школи, 24 музеї (юридичні особи, 1 – Національний) та 229 музеїв (не юридичні особи), 3 заклади фахової передвищої освіти, 11 кінотеатрів (приватні), 10 парків культури та відпочинку, державний цирк [29, с. 53].

В Одесі та Одеській області налічується понад 4500 пам'яток культурної спадщини. Вона представляє період з давніх часів до 20-го століття.

Найбільша концентрація архітектурних пам'яток знаходиться в центрі Одеси. Серед них Одеський національний академічний театр опери та балету, Потьомкінські сходи, ансамбль Приморського бульвару, Воронцовський і Шахський палаци, палаци Абаза та Гагаріних, які одночасно є популярними туристичними об'єктами. Палац Курисів в с. Курисове Лиманського району та Палац-садиба Дубицьких в с. Василівка Біляївського району – також популярні туристичні об'єкти.

Знаменитою архітектурною пам'яткою на території області є комплекс Акерманської фортеці (XIV-XVI ст.) в м. Білгород-Дністровський. Не менш цікавими є й культові споруди-пам'ятки такі як Мала мечеть в Ізмаїлі, унікальні для південної України дерев'яні храми в Балтському та Кодимському районі, середньовічні Вірменська та Грецька церкви в Білгород-Дністровському та Миколаївська церква в Кілії [27, с. 54].

Все вищесказане є напрямками для відбудови підприємницької діяльності в післявоєнний час. Отже, Одеська область – одна з найбільш перспективних та

сучасно-розвинутих областей України. Поряд з дуже вигідним транспортно-географічним розташуванням має високий агропромисловий потенціал та привабливий інвестиційний клімат [30].

Але враховуючи фактори, які склалися на сьогоднішній день через повномасштабне вторгнення, ситуація в Україні, зокрема в Одеському регіоні, доволі складна. Підприємці, які планують підприємницьку діяльність в Одеському регіоні мають бути готовими до того, що доведеться працювати під обстрілами, в умовах регулярних блекаутів тощо.

На початку 2023 року промислові підприємства Одещини продовжували працювати в умовах складної логістики сировини та реалізації продукції, а також обмеження електропостачання внаслідок ракетних ударів російської федерації, що суттєво вплинуло на обсяги виробництва [18, с. 5].

З початку великої війни, 840 підприємств в Україні переїхали у безпечніші регіони, в рамках програми переміщення, станом на кінець вересня 2023 року. З них 667 вже працюють на новому місці.

Закарпатська та Львівські області найбільше користувалися попитом при виборі нового місця роботи – по 120 та 199 компаній відповідно. А ось найменш затребуваними виявились Одещина – лише 3 бізнеси [31].

2.3. Аналітична оцінка державної регуляторної політики та основних перешкод для розвитку підприємництва в Одеському регіоні

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28, оголошено державні програми «Доступні кредити 5-7-9%», «Доступна іпотека 7%» і «Доступний фінансовий лізинг» [18, с. 9].

Програма «Доступні кредити 5-7-9» спрощує доступ мікро- та малого бізнесу до банківських кредитів. Фермери можуть отримати кредити до 90 млн грн. Одещина є одним із лідерів по залученню коштів за цією програмою – 2,8 млрд грн – для 699 господарств [32].

З початку дії програми (на 05.01.2024) кількість укладених кредитних договорів склала понад 4,97 тис. шт., на суму 19,0 млрд грн. Частка у загальному портфелі становить 7,0% – 4 місце серед регіонів України [18, с. 9].

Обласна державна (військова) адміністрація з метою щодо подальшого розвитку підприємницької та інвестиційної діяльності в Одеському регіоні, забезпечення підтримки малих та середніх підприємств відновила Програму розвитку конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва в Одеській області на 2021-2024 роки, що забезпечить соціальний та економічний розвиток області та покращить рівень якості життя населення [30].

Перше засідання комісії з конкурсного відбору МСП, в рамках реалізації заходів Програми розвитку конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва в Одеській області на 2021-2023 роки, щодо отримання компенсації частини відсоткової ставки по кредитах, отриманих на розвиток бізнесу, відбулося 19 вересня 2023 року [33].

За результатами засідання комісії було визначено трьох представників малого/середнього бізнесу, які отримали 18 мільйонів на:

- 1) придбання обладнання для виробництва хлібобулочних виробів, а також створення додаткових виробничих потужностей для експортних контрактів;
- 2) розробку транспортної інноваційної газифікаційної установки малої продуктивності, яка споживає в 10 разів менше електроенергії;
- 3) розвиток виробництва текстильних виробів для дому, закупівлю швейного обладнання для розширення виробничих потужностей [33].

Програмою соціально-економічного та культурного розвитку в Одеській області на 2024 рік актуалізовано заходи підтримки розвитку бізнесу:

- 1) для покращення інвестиційного клімату в регіоні, пошук нових ринків збуту для підприємств та просування української продукції з високою доданою вартістю на іноземних ринках; передбачено часткове відшкодування витрат за участь у закордонних виставкових заходах;

2) для розширення можливостей для суб'єктам господарювання, які зазнали руйнувань та пошкоджень внаслідок збройної агресії РФ, на отримання компенсації/відшкодування за збитки та шкоду, частково відшкодовуватимуться витрати підприємств а проведення незалежної оцінки збитків або судової експертизи щодо оцінки шкоди та збитків.

Також Програмою здійснено відшкодування суб'єктам мікро, малого та середнього підприємництва у розмірі:

- 100000 грн. за участь в закордонних виставках;
- 30000 грн на проведення належної оцінки збитків або судової експертизи [18, с. 10].

Сьогодні у зв'язку з військовою агресією російської федерації найважливішим завданням сьогодні є підтримка військовослужбовців Збройних Сил контрактної служби, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки, Головного управління розвідки Міноборони, Національної гвардії, Держприкордонслужби, осіб рядового і начальницького складу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, працівники поліції, які проживають (zareєстровані) в Одеській області шляхом надання компенсації частини процентної ставки за іпотечними кредитами, отриманими на умовах Програми «ЄОселя» з метою придбання житла в Одеській області. Планується часткова компенсація відсотків за іпотечними кредитами у розмірі 3 % річних. На реалізацію програми в 2023 році передбачалося 250 тис.грн [34].

Програма затверджена розпорядження голови обласної державної (військової) адміністрації від 09.10.2023 № 814/А-2023.

Основними проблемами, з якими зіткнулися одеські підприємці за час воєнного стану є:

- 1) труднощі з логістикою;
- 2) зниження купівельної спроможності населення;
- 3) відтік персоналу за кордон.

У зв'язку з воєнними діями та руйнуванням більшості інфраструктурних та логістичних потоків, підприємництво в Україні, і зокрема Одещина стикається з рядом перешкод. Основні перешкоди діяльності та розвитку підприємництва в Україні представлені на рис. 2.7 [35].

Рис. 2.7. Основні перешкоди діяльності та розвитку підприємництва в Україні (%)

Джерело: складено автором за матеріалами [35]

З рис. 2.7 слідує, що вагомою перешкодою діяльності та розвитку підприємництва в Україні, і зокрема на Одещині, це – зниження рівня платоспроможності клієнтів на внутрішньому ринку, так вважає 62% опитаних. На другому місці, за відсотковим співвідношенням – 48%, є нестабільна ситуація в Україні та непередбачуваність на внутрішньому ринку, у зв'язку з воєнним станом, який ще діє з лютого 2022 року.

Також серед основних перешкод виділяють: відсутність достатнього капіталу – 43%, непередбачувані дії уряду, які можуть погіршити умови ведення бізнесу – 29%, зруйнованість ланцюгів постачання – 25% і неефективна дорога логістика – 23%.

У січні 2023 року бізнес постраждав від перебоїв з електропостачанням. 7,8% повідомили, що через перебої в електропостачанні вони фактично зупинили свою діяльність через проблему з енергопостачанням, 12,8% – втратили до 80% обороту, 16,7% – до 50% обороту, 28,3% – до 20-30% обороту, 19,2% – до 10% обороту. Крім того, лише 15,1% підприємців зазначили, що ситуація з електроенергією мала не значний вплив або взагалі не вплинула [36].

Експерти Центру економічного відновлення Одеський регіон за територіальною класифікацією регіонів в залежності від рівня ризику відносять до категорії «Допоміжні регіони». Це означає, що ключовим викликом для регіону є часткова втрата доступу до морського експорту, бізнес потребує покращення логістичних ланцюгів та економічної переорієнтації.

До того ж є загальні виклики для більшості областей — це мобілізація працівників, прозорість процедури бронювання і відтік робочої сили за кордон [37].

Висновки до розділу 2.

1. Проведена оцінка стану підприємницької діяльності в Одеському регіоні свідчить, що динаміка кількості фізичних осіб-підприємців в Одеському регіоні в 2021 році (до війни) кількість ФОП складала 108895 тис. одиниць, в порівнянні з 2024 роком (в умовах війни) кількість ФОП значно зменшилися і складає 77,9 тис. одиниць, спостерігається значне скорочення.

Абсолютний приріст новостворених юридичних осіб на Одещині в 2024 році у порівнянні з 2023 роком склав 1407 одиниць, а приріст кількості фізичних осіб-підприємців складає 5704 од.

Проведене опитування підприємців Одещини, показує, що серед найбільших проблем регіону підприємці відзначили відтік робочої сили за кордон, труднощі з логістикою (опитування проводилося до масованих ударів по портовій інфраструктурі Одеси), корупцію, непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу.

2. Проведений аналіз підприємницького середовища в Одеському регіоні надає наступні висновки: Одеська область – одна з найбільш перспективних та сучасно-розвинутих областей України. Поряд з дуже вигідним транспортно-географічним розташуванням має високий агропромисловий потенціал та привабливий інвестиційний клімат.

3. Аналітична оцінка державної регуляторної політики свідчить, що основними перешкодами для розвитку підприємництва в Одеському регіоні за час війни є: труднощі з логістикою; зниження купівельної спроможності населення; відтік персоналу за кордон.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ

3.1. Можливості імплементації зарубіжного досвіду щодо регулювання підприємницької діяльності в Україні

Вступ України в ЄС відкриває нові можливості, зокрема для малого та середнього бізнесу. Однак для того, щоб конкурувати на європейському ринку, необхідно відповідати європейським стандартам якості, що тягне за собою значні фінансові витрати.

Враховуючи обмеженість власного капіталу для ведення бізнесу та нерозвиненість українського інституційного ринку розвитку малого бізнесу, можливість залучення коштів зарубіжних інвесторів стає найбільш привабливою перспективою [38, с. 228]

Згідно з даними Кільського інституту світової економіки, станом на 31 жовтня 2023 року, на рис. 3.1 представлено ТОП-10 країн, які найбільше надавали фінансову допомогу Україні протягом 2022-2023 років [39].

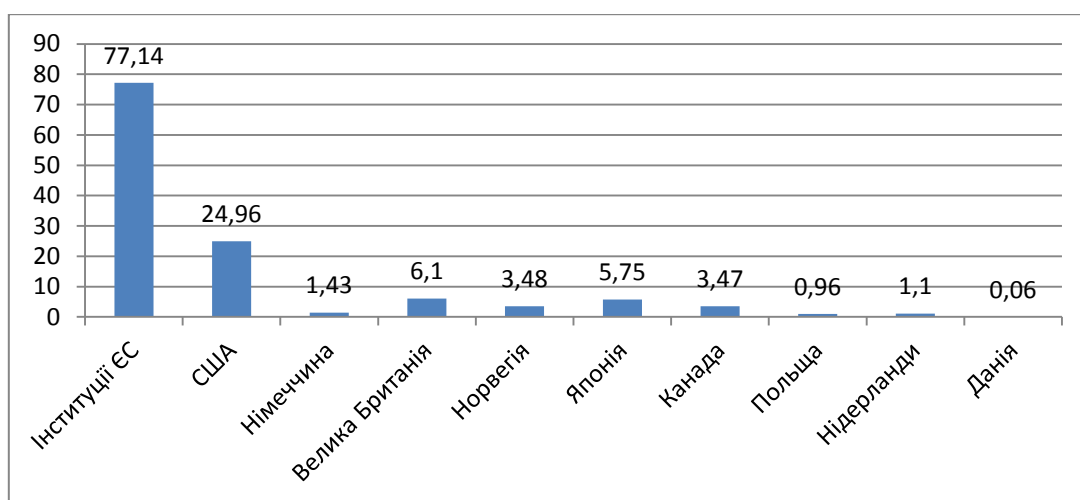

Рис. 3.1. ТОП-10 країн, які найбільше надавали фінансову підтримку Україні,
протягом 2022-2023 рр., млрд євро

Джерело: складено за матеріалами [39]

З рис. 3.1 слідує, що в трійку лідерів по наданню найбільшої фінансової допомоги Україна отримала від ЄС, США та Великої Британії, впродовж 2022-2023 років.

Наприкінці 2023 року Європейська Бізнес Асоціація в рамках проєкту Unlimit Ukraine за підтримки OLX Україна та ПриватБанку, та участі Міністерства цифрової трансформації України, Офісу з розвитку підприємництва та експорту й DiaBusiness було проведено опитування підприємців. Опитування проводилось з 1 до 31 грудня 2023 року, де взяло участь 4569 фізичних осіб-підприємців. У 89% учасників опитування річний оборот не перевищує 30 млн грн на рік [40].

У Додатку В представлені результати опитування – Індекси настроїв малого бізнесу за 2023 рік.

Згідно з даними додатку В, 79% підприємців планують розширювати свій бізнес. З них, 30% планують відкриття нових напрямків бізнесу, а 14% планують розширити географію діяльності та вийти на інші ринки [40].

У 2024 році 80% підприємців планують залучати кошти у розвиток власного бізнесу, натомість як у минулому році цей показник становив 67%. Інші покладаються на власні сили – особисті кошти (40%), на гранти – 20%, кредити – 12% і інвестиції – 9% [40].

В пункті 1.3 даної кваліфікаційної роботи проаналізований досвід провідних зарубіжних країн щодо регулювання розвитку підприємницької діяльності. За результатами цього аналізу сформулюємо основні, на наш погляд, напрями, які можна впровадити в діяльність підприємницьких структур в Одеському регіоні.

У якості імплементації позитивного іноземного досвіду щодо регулювання підприємницької діяльності в Україні, на прикладі досвіду Італії, український бізнес активно користується програми міжнародної підтримки, це в подальшому допоможе покращити бізнес-середовище України.

У таблиці 3.1 представлено основні програми міжнародної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні.

Таблиця 3.1

Програми підтримки малих та середніх підприємств в Україні

Назва програми	Бюджет	Виконавець	Заходи для підприємств
1	2	3	4
EU4Business	1 мільйон євро (для 100 підприємств по 10 тис.євро)	ЄС, ЄБРР, уряд Німеччини	Програма має на меті: сприяти розвитку та відновленню економіки України; створити кращі умови для розвитку українських малих та середніх підприємств; підтримка експорту та інноваційної діяльності
SME Fund 2024	Часткове відшкодувати за сплачені офіційні збори у сфері ІВ. Серед них і 75% вартості сплаченого офіційного збору за реєстрацію торговельної марки в ЄС	Відомство з інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO)	Допомога і захист прав інтелектуальної власності (ІВ) малих та середніх підприємств, підвищення їх конкурентоспроможності; підвищення розуміння інтелектуальної власності як цінний нематеріальний актив, осмислення необхідності якісно нового підходу до розвитку ІР культури та сприяння залученню європейських та українських малих та середніх підприємств не тільки на європейський ринок, а й на світовий економічний ринок

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
Єдиний ринок	4,2 млрд євро на 2021-2027рр. Вже діють 2 грантові пропозиції: 1) «Бізнес-Міст» з бюджетом в 4,5 млн євро; 2) «Erasmus для молодих підприємців – Україна», бюджет 3мільйони євро	Європейська комісія	В рамках програми «Бізнес міст» для українських МСП є можливість отримати ваучери для доступу до послуг для участі у міжнародних торговельних виставках, зокрема фінансова допомога підприємствам, які постраждали під час війни. Ініціатива «Erasmus для молодих підприємців – Україна» дає можливість молодим підприємцям вивчати закордонний бізнес-досвід.
Найкращі доступні технології та методи управління (НДТМ) для України	До 2 мільйонів євро	GIZ	Фінансування для реалізації проєктів з впровадження найкращих доступних технологій і методів управління (НДТМ) та скорочення викидів від промисловості – екомодернізація українських підприємств.
Seeds of Bravery: п'ять нових грантових програм для українських технологічних стартапів та МСП	60 000 тисяч євро	ЄС, Європейська інноваційна рада (EIC)	Послуги для бізнесу та інновацій; - Інноваційне підприємництво; - Глибокі інкубатори технологій; - Відбудова України; - Масштабування та акселерація у секторі високих технологій.

Джерело: сформовано автором на основі [41, 42, 43, 44, 45]

Загалом, наразі в Україні реалізується 15 двосторонніх проєктів ЄС, спрямованих на підтримку підприємств, із загальним бюджетом понад 92 мільйони євро. Також Україна долучена до ряду європейських програм, які пропонують допомогу для бізнесу [46]:

- 1) Horizon Europe фокусується на науковому підході, дослідженнях та інноваціях у бізнесі;
- 2) Creative Europe – підтримка культури та креативних індустрій;
- 3) Digital Europe – фокус на інструменти цифровізації МСП;
- 4) Цифрова Європа – розвиток цифрових навичок, впровадження цифрових технологій на підприємствах.

Крім того, українські МСП, особливо ті, що працюють у звільнених територіях та у прифронтових громадах, мають можливість отримати доступ до фінансування через механізми підтримки ЄІБ та ЄБРР, незважаючи на значні ризики для фінансових інституцій [46].

Для регулювання підприємницької діяльності в Україні, з Бельгії можна запозичити практику використання таких інструментів як : держані гарантії на кредити, інвестиційні стимули та податкові пільги.

Серед діючих програм кредитування бізнесу в Україні, можна виокремити наступні

1. Ощадбанк підписав тристоронню угоду з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) та Європейським інвестиційним фондом (ЄІФ). Це дає можливість банку надавати кредити компаніям, які не мають достатньої застави на повну суму кредиту. Завдяки тристоронньому партнерству 70% кредиту покривається гарантією ЄІБ, а позичальникові потрібно надати лише 30% від суми кредиту. Очікується, що зі збільшенням ліміту Ощад зможе надати кредити більш ніж 150 клієнтам на суму приблизно 1 мільярд грн [47].

2. Пільгова державна програма «Доступні кредити 5-7-9%» – найсуттєвіший інструмент фінансової підтримки бізнесу. За січень 2024 року бізнес отримав кредитів на суму понад 5 млрд гривень. З моменту запуску програми (лютий 2020 року) було видано понад 80 тисяч кредитів на загальну суму 272 млрд грн [48].

Зокрема, Одещина є одним із лідерів по залученню коштів за цією програмою на суму 2,8 млрд грн для 699 господарств [32].

1. Програма «Доступний факторинг» – інструмент для підтримки малого та середнього бізнесу в умовах війни. Завдяки цій Програмі підприємства матимуть змогу отримати беззаставні кредити в розмірі до 5 млн грн з відтермінуванням платежу за компенсаційною ставкою 13% річних терміном до 360 днів [49].

2. Програма “Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%” покликана допомогти підприємцям отримати в лізинг сільськогосподарську техніку, комерційний транспорт та інше обладнання за пільговими цінами. Умови програми передбачають наступне: держава компенсує базову ставку винагороди до 5%, 7% чи 11% річних [49].

3. Кредитна програма для експортерів за спрощеною процедурою – є доступною під час війни, передбачається надання кредитів для реалізації зовнішньоекономічних договорів за спрощеною процедурою». Це допоможе українським виробникам вийти на нові ринки та стати більш конкурентноспроможними. Ліміт заборгованості позичальника не перевищує 85% суми ЗЕД [50].

4. Кредитна програма фінансування для українських імпортерів та експортерів від Банк «Львів» у співпраці з Європейським банком реконструкції та розвитку (EBRD), Американською корпорацією з фінансування розвитку (DFC) у співпраці з Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) – надає кредит на 450 млн євро без застави. Гарантії міжнародних організацій покривають 80% кредитного ризику. Також можливе відтермінування сплати основної суми кредиту до 15 місяців [51].

Ініціатива по залученню інвестицій в Україні була передбачена Законом України “Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями” або просто так званими “інвестиційними нянями”. Ініціатива спрямована на заохочення інвесторів здійснювати значні інвестиції в Україну шляхом надання митних стимулів для інвесторів.

Тобто, дана система передбачає набір інвестиційних стимулів, однак помітних успіхів, з моменту запровадження, не зафіксовано. Початок війни пояснення цього. Однак, цей інструмент стане дієвим механізмом залучення приватних інвесторів до післявоєнної відбудови економіки України [52].

Інша ініціатива, – Дія.Сіті. Ця ініціатива спрямована на залучення іноземних інвестицій, розвиток технологічної галузі та забезпечення конкурентоспроможності українського ІТ-сектору на світовому ринку. Передбачається зростання кількості інноваційних проєктів та робочих місць, підвищення привабливості українських підприємств та стартапів, збільшення частки високотехнологічних продуктів у ВВП країни [53].

Закон України «Про індустриальні парки» передбачає низку стимулів:

- 1) компенсація відсотків за кредитами, залученими для здійснення підприємницької діяльності на території парку;
- 2) безповоротне фінансування на розвиток парків та супутньої інфраструктури;
- 3) 10-річне звільнення від сплати податку на прибуток за умови реінвестування коштів;
- 4) пільгові ставки земельного податку тощо [52].

В стані шоку від початку повномасштабної війни, Верховна Рада запровадила податкові пільги для бізнесу та послабила вимоги до подання звітності.

Згідно з, п.11 підрозділу 8 XX Перехідних положень Податкового Кодексу України, з 1 квітня 2022 року і до завершення дії воєнного стану підприємці – платники першої та другої групи, податкова адреса яких знаходиться на тимчасово окупованій території, або ж територія де можливі чи йдуть активні бойові дії – єдиний податок можна не сплачувати і надалі і відповідно заповнювати декларацію платника єдиного податку. Всі інші фізичні особи-підприємці мають сплачувати ЄП [54].

Відповідно до Переліку, затвердженим Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України № 108 від 12 квітня 2024 року Одещина

на даний момент не відноситься до територій, де ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окуповані [55].

Тимчасово, з 1 березня 2022 року до закінчення або скасування воєнного стану в Україні та протягом дванадцяти місяців після припинення або скасування воєнного стану, особи, зазначені в пунктах 4, 5, 5-1 частини першої статті 4 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», мають право не нараховувати, не обчислювати і не сплачувати за себе єдиний внесок.

Водночас, такі особи не розраховують єдиний внесок як частину свого податкового зобов'язання, в разі якщо не подано декларацію за період в якому відповідно до абзацу першого цього пункту єдиний внесок не нараховувався, не обчислювався та не сплачувався [56].

Згідно статті 265 (з урахуванням внесених змін) Кодексу законів про працю в Україні, у період дії воєнного стану, для юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців застосовується пільга у вигляді попередження у разі допуску працівників до роботи без оформлення. Зауважуємо, на другий раз за такі дії буде накладено штраф розміром 30 мінімальних заробітних плат на момент порушення [57].

Далі розглянемо такий інструмент регулювання підприємницької діяльності як грошово-кредитна політика, на прикладі досвіду Фінляндії, та як здійснюється ця політика в сучасних умовах в Україні.

Застосування грошово-кредитної політики в Україні в умовах воєнного стану передбачає ряд особливостей, зокрема Національний банк використовує режим інфляційного таргетування, плаваючий обмінний курс гривні та облікову ставку. Інфляційне таргетування дозволяє Національному банку визначити конкретний рівень інфляції, сприяючи досягненню стабільності цін. Плаваючий обмінний курс гривні надає економіці гнучкість у міжнародній торгівлі та забезпечує конкурентоспроможність країни на світовому ринку. Облікова ставка регулює грошову масу в обігу та впливає на рівень інфляції [58, с. 274].

Основні засади грошово-кредитної політики в умовах війни затверджені рішенням Ради Національного банку України від 15 квітня 2022 року. Згідно з цілями документу, НБУ:

- 1) буде фінансувати лише невідкладні видатки уряду, купуючи цінні папери;
- 2) буде зберігати самостійність в інституційному, фінансовому та операційному плані;
- 3) буде сприяти економічному тиску на країну-агресора, перешкоджаючи співпраці міжнародних фінансових установ з нею;
- 4) буде допомагати українцям закордоном, надаючи можливість конвертувати гривні на валюту країни;
- 5) буде використовувати гривні як єдиний прийнятний засіб платежу;
- 6) буде поступово скасовувати раніше встановлені обмеження на валютні операції з покращенням ситуації у платіжному балансі України [59].

Завдяки зовнішній підтримці та послідовній політиці НБУ, очікується, що Україна в 2024 році отримає 37 мільярдів доларів іноземних кредитів і грантів. Прогнозується, що у 2025 році надійне допомоги у розмірі 25 млрд доларів, а у 2026 році – 12 млрд доларів [60].

Запозичивши позитивний досвід щодо активного стимулювання в освоєнні нових технологій, знову ж таки у Фінляндії, застосуємо цей інструмент у повоєнній відбудові економіки України.

Згідно даних, Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), Україна посіла п'ятдесят п'яте місце в Global Innovation Index 2023, серед ста тридцяти двох економік світу. Крім того, меседж цього видання в 2023 році звучав так: «Інновації в умовах невизначеності» [61].

Відповідно до результатів дослідження щодо стану інновацій серед виробничих підприємств в 2023 році, яке проводив Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, з'ясовано наскільки зараз є актуальним запровадження інновацій:

- для 23 % підприємств запровадження інновацій є дуже актуальним, це пріоритет в роботі;

- для 46 % підприємств інновації є актуальними у випадку окремих ситуацій;
- для 31% респондентів інновації взагалі не є актуальними;
- 16 % респондентів не можуть дати відповідь на це запитання.

Під час повномасштабної війни, зрозуміло, що витрати на інноваційну діяльність скоротилися: 42 % підприємств скоротили витрати, 39% – залишили витрати на довоєнному рівні, і тільки 19% – збільшили витрати на інноваційну діяльність. І ті підприємства, які скоротили витрати на інновації зазначили, що стримуючими факторами є: зменшення попиту, брак робочої сили і небезпечне середовище для роботи [62].

Тому для реконструкції економіки України на основі інтеграції наукового та інноваційного потенціалу, відновлення виробничого сектору та інфраструктури країни з використанням сучасних технологій і ресурсів, потрібно запровадити таку інноваційну політику, яка сприятиме залученню інвестицій у бізнес, розвитку економіки на інноваційних засадах, випуску конкурентоспроможної продукції [63, с.15].

Одним із кроків інноваційної політики є Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності» від 12 січня 2023 року, згідно з яким, передбачено фінансування наукових досліджень і науково-технічних розробок, а також провести конкурсні відбори новітніх досліджень та наукових і технічних розробок відповідно до затверджених пріоритетних напрямів розвитку науко-технологічної та інноваційної діяльності в Україні [64].

3.2. Шляхи розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіоні

До повномасштабного вторгнення рф в Україну, Одеська область позиціонувалась як логістичний хаб для міжнародної торгівлі з найбільшими портами країни та як привабливий туристичний регіон.

Та через постійні загрози ракетних атак на інфраструктуру регіону, зокрема є і влучання, змінилися пріоритети на розвиток регіону, тому сформуємо пропозиції щодо розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіону, відповідно до реалій сьогодення [65, с. 175].

1. Перше, на чому потрібно сфокусуватися – це безпека регіону, тому що політична стабільність безпосередньо впливає на бізнес-середовище і соціально-економічну стабільність країни загалом.

Одещина має спільний кордон з самопроголошеною Придністровською Молдавською Республікою, яка є елементом провокацій на кордоні. Потрібно і надалі підтримувати посилені заходи безпеки, також уважно стежити та аналізувати ситуацію, щоб оперативно реагувати на дестабілізуючі процеси з можливістю військових конфліктів [66].

2. Розвиток туристично-рекреаційної галузі.

Завдяки вдалому географічному положенню Одеська область володіє високим туристично-рекреаційним потенціалом. Тому розвиток санаторно-курортного бізнесу в регіоні в майбутньому стане ключовим інструментом розвитку Одещини, адже збільшаться обсяги бюджетних надходжень до громад [67].

Однак, враховуючи реалії війни, мінна небезпека моря залишається дуже високою і на жаль, ця проблема існуватиме і протягом наступних років. Вибухонебезпечні пристрої виносить хвилями до берегу, особливо під час шторму. А після підриву Каховської ГЕС, в літку 2023 року, небезпека тільки зросла, адже течією принесло багато небезпечних предметів. Тому, місцева влада має зважити всі фактори, для прийняття рішення щодо відкриття пляжів [68].

Рішення щодо курортного сезону в Одесі в 2024 році ще не прийнято, але спираючись на минулорічну практику, вірогідно відкриють декілька пляжів, попередньо очистивши дно від сміття, та регулярно проводити моніторинг морської акваторії щодо мінної безпеки [69].

3. Фокус на модернізацію та розвиток портової галузі.

Портова і логістична інфраструктура нашого регіону має важливе значення для експортного потенціалу України, тому що саме 95% світової торгівлі відбувається морем. Як зазначив заступник голови Адміністрації морпортів Дмитро Баринів, до війни в Україні налічувалося 18 портів, станом на сьогодні їх кількість скоротилася вдвічі [70].

В умовах часткової блокади Чорного моря тимчасово було припинено експорт зерна з Одеської області. В рамках роботи зернового коридору, через Дунайські порти в 2023 році вдалося експортувати рекордні 29 млн т зерна. Отже, орієнтуючись на цей показник, з розвитком Дунайського портового кластеру буде можливість заходу в порти суден з більшою вантажопідйомністю, що дозволить триматися на рівні пропускної здатності 2023 року, крім того планується стабільно вивозити до 4 млн тонн/місяць. Кластер стане надійним шляхом для експорту агропродукції, оскільки забезпечить пряме водне сполучення з країнами ЄС [71].

Передача в концесію портів – Одеський, Чорноморський та Ізмаїльський, із забезпеченням рівних прав партнерства бізнесу, держави та громади.

У порту Одеси планують передати у концесію пасажирський термінал, вартістю 52,8 млн доларів; яхтний комплекс площею 15500 м² з місткістю 86 суден; морську галерею площею 23600 м² з можливістю приймати до 1 млн пасажирів на рік; відкриті майданчики площею 4000 м².

У порту Чорноморська планують передати контейнерний комплекс і паромний термінал, вартість 48-160 млн доларів.

Вартість передачі порту Ізмаїл не визначили. Він здатний завантажувати до 23288 т на добу [18, с. 74].

Модернізація найглибшого порту «Південний».

4. Модернізація та розвиток рибного господарства.

Завдяки запровадженню реформи у рибному секторі (ініційованій ще у 2023 році), де увагу буде зосереджено саме на євроінтеграції, цифровізації і дерегуляції. Як наслідок – рівні умови для всіх учасників на ринку. Відповідно рибна галузь Україні зможе приносити мільйони надходжень в бюджет країни і стати великим джерелом доходу в країну [72].

Завдяки дії цієї реформи, до місцевих бюджетів на Одещині, за використання водних біоресурсів надійшло у 2022 році – 5 098 600,00 грн, а у 2023 році – 13 172 645,32 грн, стверджуємо про позитивну динаміку. З подальшою реалізацією цієї реформи, в регіоні можемо прогнозувати сталий розвиток рибної галузі та забезпечення населення якісною рибною продукцією [73].

Інший вектор розвитку цієї галузі – пропонуємо розчистити канали на озерах біля Дунаю [74]. Оскільки, за спеціальне використання водних біоресурсів на річці Дунай станом на квітень 2024 року, до місцевих громад надійшло 4 494 797,2 грн податків, що на 3 772 170,8 грн, ніж у 2023 році [73].

Очікуваний результат від запропонованого заходу – підтримка риболовного промислу та туризму в цьому субрегіоні.

5. Розбудова альтернативних логістичних шляхів.

Це наступний крок у розвитку підприємницької діяльності Одеської області, який сприятиме підвищенню конкурентоспроможності регіональних виробників на європейському ринку та знизить витрати на транспортування вантажів. Адже довоєнні логістичні ланцюги порушено із-за небезпеки постійних обстрілів.

Одним із таких проєктів є – будівництво залізничної ділянки Ізмаїл – Рені, виконавець Агенція регіонального розвитку Одеської області [18, с. 74].

Інший проєкт – побудова мостів через Дністровський лиман і через Дунай, в результаті – швидке сполучення Одеської області з Європою. Це сприятиме розвитку торгівлі [18, с. 75].

6. Розвиток промисловості.

У цьому секторі пропонуємо звернути увагу на відновлення роботи Одеського нафтопереробного заводу. Адже, це один із 5 нафтопереробних заводів, де максимально збережене технологічне обладнання з перероблення нафти. Завод виробничою потужністю 2,8 млн т/рік є економічно важливим об'єктом не тільки для регіону, а й усієї України [18, с. 75].

Для відновлення критичної інфраструктури регіону пропонуємо розбудовувати індустріальні парки.

У смт Нові Біляри, Южненська ОТГ, було прийнято рішення про будівництво індустріального парку «Експорт», ініціативу підтримала Верховна Рада України. Діяльність такого парку сприятиме розвитку логістичної та транспортної інфраструктури регіону. Планується залучити приватні інвестиції [75].

Для розвитку переробної діяльності в Одеській області планується побудова індустріального парку «АгроТехнопарк «Буджак» на території Ізмаїльського району в 2024 році. Загальний розмір капіталовкладень складає орієнтовно 0,5 млрд грн. Це прописано в програмі Програмі соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2024 рік» [18, с. 76].

Згідно концепції зі змінами від 24.11.2023 р. №667-І щодо створення індустріального парку «Подільськ» очікується: залучення інвестицій в економіку міста, підвищення конкурентоспроможності території, економічний розвиток, створення нових робочих місць (очікується до 1000). Пріоритетні галузі: переробна промисловість, логістика та сервісне обслуговування. Відповідно до цієї концепції, першу продукцію індустріальний парк має випускати у 2024 році, однак через воєнний стан терміни можуть бути змінені, повний запуск планується на 2030 рік [76, с. 3].

7. Сприяти розвитку харчової та переробної промисловості, шляхом збільшення виробництва продукції з доданою вартістю. Оскільки продукція харчової промисловості належить до товарів першої необхідності, тому забезпечення продовольчої безпеки Одеського регіону, і загалом України під час воєнного стану має бути в пріоритеті [18, с. 8].

Згідно даних Головного управління статистики в Одеській області, індекс переробної промисловості у 2022 році зріс на 9,8%, що більше у порівнянні з довоєнним 2021 роком (108,8%).

Індекс харчової промисловості (у розрізі переробної промисловості) у 2022 році становив 120,0%, – можемо стверджувати про позитивну динаміку, бо порівнянні з довоєнними 2020-2021 роками ці показники становили – 95,2% і

відповідно у 2021 – 84,2% (*у відсотках до відповідного періоду попереднього року) [21].

Тому ця галузі як виявилось відносно стійкі до викликів війни, і забезпечують стабільне відновлення економіки регіону.

8. Розвиток аграрного сектору.

Одеський регіон має сприятливі агрокліматичні умови для ведення тваринництва і вирощування майже всіх сільськогосподарських культур, тому розвиток цього має залишатися в пріоритеті для регіону [27, с. 52].

Пропонуємо наступні заходи щодо розвитку аграрного сектору Одеського регіону.

8.1. Модернізація зрошувальних систем. зрошувальних систем. Станом на 2023 р. в регіоні зрошувалося всього 41 тис. га земель, натомість як 30 років назад, в 1991 р. – 243 тис. га землі. Вода тече по дорогам через пошкоджені труби, старі насоси споживають електроенергії набагато більше, ніж сучасні. Ці фактори впливають на собівартість сільськогосподарської продукції. Тому ефективне функціонування зрошувальних систем має підвищити врожайність регіону [77].

В рамках Регіональної програми розвитку агропромислового комплексу Одеської області на 2019-2025 роки буде реалізовуватися проєкт «Аграрна Одещина», який передбачає капітальний ремонт Ташбунарської, Ізмаїльської та Нагірнянської зрошувальних систем, який орієнтовно має завершитися до початку поливного сезону в 2024 році. Очікується збільшення на 6400 га площ поливу [78].

Крім того, відновити зрошувальні системи приблизно на 100000 га землі. Планується збільшити врожайність зернових на 50% та овочів – на 85%, відповідно до “Програмою соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2023 рік та основні напрями розвитку на 2024-2025 роки”, бюджет 750 мільйонів грн [18, с. 77].

8.2. Підвищення конкурентоспроможності виноградно-виноробної галузі через програми допомоги від держави та інвесторів. Адже значна частина виноробного потенціалу зосереджена на Одещині і має має потужні можливості розвитку винного туризму. Очікується позитивний ефект від розвитку виноробний

галузі в регіоні: збільшення частки споживання вітчизняної продукції; постійні робочі місяця від 5 до 7 тис., а у сезон – вдвічі більше; податки до громади; виручка в іноземній валюті від експорту [79].

9. Формування карти інвестиційного потенціалу Одеського регіону. Інвестиційний потенціал регіону оцінюється у 728 285 030 доларів. Пошук і залучення інвестицій в провідні галузі економіки області допоможе підприємцям вийти на нові ринки збуту, загалом підвищити конкурентоспроможність економічного потенціалу регіону [80].

10. Підтримка регіонального виробника. Потрібно сфокусуватися у декількох напрямках:

10.1. Сприяння у залученні грантів для розвитку підприємництва від міжнародних партнерів. В результаті цього, посилиться стійкість ММСП в умовах війни, збільшаться їх доходи, створення нових робочих місць.

10.2. Проведення інформаційної та консультативної кампанії, спрямованої на підвищення експортних навичок у представників ММСП, що дозволить збільшити обсяги експорту ММСП.

10.3. Стимулювання інновацій та новітніх технологій на підприємствах, як результат підвищення конкурентоспроможності як на регіональному, та міжнародному ринках.

10.4. Організація бізнес-заходів (семінари, круглі столи, форуми) сприятиме налагодженню і створенню нових зв'язків між підприємцями [81, с. 77].

11. Цифрова трансформація бізнесу. Пріоритетними напрямками для регіону є:

1) покриття всієї території Одещини швидкісним Інтернетом, станом на 2023 рік регіон був на 87% забезпечений Інтернетом [18, с. 20];

2) впровадження нових технологій, таких як хмарні обчислення, великі дані (Big Data), інтернет речей (IoT), штучний інтелект (AI) тощо. Підприємці, які будуть використовувати у своєму бізнесі такі сучасні інструменти, то будуть готові до інтеграційних процесів і виходу на європейський ринок, бізнес буде ефективним і конкурентоспроможним. Іншими перевагами, які матимуть позитивний ефект при запровадженні технологій є: автоматизація рутинних

процесів, що підвищить продуктивність праці; розвиток креативно-інноваційного мислення в компаніях; створення нових послуг; пошук інноваційних рішень для вирішення бізнес-задач [82].

12. Розвиток людського капіталу.

Сьогодні бізнес не може розвиватися без цього фактору. Війна змусила тікати українців за кордон. Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців станом на 5 грудня 2023 року за кордон виїхало 6,3 млн українців. Іншими словами – спостерігається відтік капіталу за кордон, і як наслідок дефіцит робочої сили в Одеському регіоні, і в Україні зокрема [83].

Пропонуємо сфокусуватися на розвитку галузі освіти і ефективному використанню людських ресурсів в регіоні, як складових людського капіталу. Заходи у сфері освіти:

- 1) капітальний ремонт і реконструкція освітніх закладів, зокрема дошкільних;
- 2) забезпечити максимальний доступ до освітніх послуг, незалежно від місця проживання (місто/село);
- 3) впровадження інклюзивного навчання [27, с. 10] ;
- 4) розвиток закладів професійно-технічної освіти, шляхом її популяризації серед молоді та підвищення її престижності на рівні регіону. Наприклад, залучити роботодавців до підготовки здобувачів професійно-технічної освіти в рамках дуальної форми освіти [84].

Кількість населення в Одеському регіоні на 1 лютого 2022 року – 2 349 749 тис. осіб [21]. Ще до війни по всій території України спостерігалася демографічна криза, та з початком повномасштабного вторгнення до Одеської області перемістилася значна частина населення. Станом на 01.01.2023 року в Єдиній базі внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) в Одеській області становила – 214713 осіб [20, с. 19].

Тому пропонуємо використати цей людський ресурс на благо регіону шляхом забезпечення можливостей працевлаштування для ВПО. Оскільки, згідно із законодавством, у 2024 році роботодавці можуть отримати компенсацію за

працевлаштування одного працівника ВПО у розмірі 24 тис.грн, а за особу з інвалідністю та статусом ВПО до 48тис. грн. А для того, щоб отримати компенсацію, однією з умов для роботодавця є – бути платником ЄСВ і подати річну податкову звітність, відповідно це має стимулювати підприємців чесно вести бізнес і сплачувати податки [85].

Адже податки забезпечують не тільки економічну стійкість регіону, а й всієї України. Крім того, якщо ВПО буде витрачати свою заробітну плату на ті чи інші потреби саме в Одеському регіоні, то від цього буде позитивний ефект, тому що ці гроші будуть надходити до муніципалітету регіону.

13. Запровадження та поширення інклюзії у бізнесі.

За ініціативи першої леді Олени Зеленської – «Без бар'єрів», яка передбачає ведення «Бізнесу без бар'єрів». А саме відсутність бар'єрів при працевлаштуванні осіб з інвалідністю (згідно даних Одеської обласної адміністрації, більше 80% фахівців з інвалідністю не мають роботи, до того, на нашу думку, показник людей з інвалідністю буде тільки зростати із-за війни [86]), батьків дітей віком до шести років, молоді без досвіду роботи.

Це підвищить ефективність бізнес-процесів, задоволеність клієнтів та залученість співробітників.

Для цього потрібно налагодити співпрацю з партнерами, які підтримують безбар'єрний бізнес, наприклад громадська організація «Безбар'єрність», Inclusive IT, благодійний фонд «АІК», Європейська Бізнес Асоціація та інші [87].

Узагальнимо запропоновані шляхи розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіону в таблиці 3.2.

В таблиці представлені заплановані (очікувані) результати та охарактеризовані основні показники цих результатів.

Таблиця 3.2

Шляхи розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіоні

Очікувані результати	Показники
1	2
Безпека в регіоні	Політична стабільність; сталий розвиток бізнес-середовища.
Розвиток туристично-рекреаційної галузі	Збільшення обсягів бюджетних надходжень; забезпечення мінної безпеки на узбережжях Чорного моря.
Модернізація та розвиток портової галузі	Підвищення експортного потенціалу Одещини до 4 млн тонн/місяць; залучення інвестицій у формі концесій, загальна сума 212,8 млн доларів.
Модернізація та розвиток рибного господарства	Збільшення податкових надходжень в місцеві громади; стабільний розвиток рибної галузі та забезпечення населення якісною рибною продукцією.
Розбудова альтернативних логістичних шляхів	Розвиток торгівлі; підвищення конкурентоспроможності регіональних виробників на європейському ринку та зниження витрат на транспортування вантажів.
Розвиток промисловості (розбудова індустріальних парків)	Виробництво і переробка нафтопродуктів обсягом 2,8 млн т/рік (Одеський нафтоперобний завод). Розвиток логістичної та транспортної інфраструктури регіону; економічний розвиток через залучення інвестицій, створення нових робочих місць (очікується до 1000).
Розвиток харчової та переробної промисловості	Виробництво продукції з більшою доданою вартістю.
Розвиток аграрного сектору: 1) модернізація зрошувальних систем; 2) підвищення конкурентоспроможності виноградно-виноробної галузі	Збільшення площ поливу до 100 тис.га (зараз збільшено тільки на 6400 га); підвищення врожайності регіону зернових культур на 50%, а овочів — на 85%. Розвиток винного туризму; збільшення частки споживання вітчизняної виноробної продукції; постійні робочі місяця від 5 до 7 тис., а у сезон – вдвічі більше; податки до громади; виручка в іноземній валюті від експорту.

Продовження табл. 3.2

1	2
Формування карти інвестиційного потенціалу	Залучення інвестицій в провідні галузі економіки області та підвищення її конкурентоспроможності, вихід на нові ринки збуту.
Підтримка регіонального виробника	Посилення стійкості ММСП в умовах війни; збільшення обсягів експорту ММСП; створення нових робочих місць; підвищення конкурентоспроможності; налагодження та створення нових зв'язків між підприємцями.
Цифрова трансформація бізнесу	100% покриття території Одеської області швидкісним Інтернетом; автоматизація рутинних процесів, що підвищить продуктивність праці; розвиток креативно-інноваційного мислення в компаніях; створення нових послуг; пошук інноваційних рішень для вирішення бізнес-задач.
Розвиток людського капіталу: 1) освіта; 2) людські ресурси	Рівні умови доступу до освітніх послуг. Збільшення конкурентоспроможних фахівців на ринку праці в регіону, з подальшим там же працевлаштуванням. Надходження податків до бюджету регіону шляхом працевлаштування ВПО. Крім того, підприємці, платники податків, можуть за це отримати компенсацію від держави у розмірі 24 і 48 тис. грн.
Запровадження та поширення інклюзії у бізнесі (відсутність бар'єрів при працевлаштуванні фахівців з інвалідністю батьків дітей віком до шести років, молоді без досвіду роботи)	Підвищення ефективності бізнес-процесів, задоволеності клієнтів та залученості співробітників.

Джерело: сформовано автором на основі [18, с. 8, с.20, с. 74-77; 20, с. 19; 21; 27, с.10, с. 52 ; 66; 67; 68; 70; 71; 72; 73; 74; 75; 76, с. 3; 77; 78; 79; 80; 81, с.77; 82; 83;84; 85; 86; 87]

З таблиці 3.2 слідує, що основними шляхами розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіоні пропонуються наступні: розвиток туристично-рекреаційної галузі; модернізація та розвиток портової галузі; модернізація та розвиток рибного господарства; розбудова альтернативних логістичних шляхів; розвиток промисловості (розбудова індустріальних парків); розвиток харчової та переробної промисловості; розвиток аграрного сектору (модернізація зрошувальних систем; підвищення конкурентоспроможності виноградно-виноробної галузі); формування карти інвестиційного потенціалу; підтримка регіонального виробника; цифрова трансформація бізнесу; розвиток людського капіталу; запровадження та поширення інклюзії у бізнесі.

Висновки до розділу 3.

1. Визначено можливості імплементації зарубіжного досвіду щодо регулювання підприємницької діяльності в Україні, запозичивши досвід в Італії (міжнародні програми підтримки), в Бельгії (держані гарантії на кредити, інвестиційні стимули та податкові пільги), у Фінляндії (грошово-кредитна політика).

2. Обґрунтовано основні шляхи розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіоні, відповідно до реалій воєнного стану: безпека регіону; розвиток туристично-рекреаційної галузі; модернізація та розвиток портової галузі; модернізація та розвиток рибного господарства; розбудова альтернативних логістичних шляхів; розвиток промисловості (розбудова індустріальних парків); розвиток харчової та переробної промисловості; розвиток аграрного сектору (зокрема, модернізація зрошувальних систем, підвищення конкурентоспроможності виноградно-виноробної галузі); формування карти інвестиційного потенціалу; підтримка регіонального виробника; цифрова трансформація бізнесу; розвиток людського капіталу; запровадження та поширення інклюзії у бізнесі.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджуються теоретичні, методичні та прикладні аспекти розвитку підприємництва в Одеському регіоні та зроблено наступні висновки.

1. З'ясуванню сутності підприємництва приділяла увагу плеяда видатних зарубіжних вчених, оскільки з розвитком ринкової економіки роль підприємництва посилюється. Найбільш раціональним є визначення підприємницької діяльності, як зазначено у ст. 42 Господарського кодексу України, що це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

2. Підприємницька діяльність відіграє важливу роль в економіці України, особливо в період військового стану. По-перше, стабільність й розвиток економіки країни; по-друге, підтримка економічного потенціалу держави у надскладних умовах воєнного стану. Цей аргумент є беззаперечним, оскільки ведення підприємницької діяльності є запорукою того, що державний бюджет буде наповнюватися, а підприємці зберігатимуть свою платоспроможність.

3. Аналіз зарубіжного досвіду показує, що основними перспективами розвитку підприємницької діяльності є державна політика підтримки розвитку підприємницької діяльності, яка направлена на створення сприятливого середовища для сталого розвитку суб'єктів підприємницької діяльності; забезпечення доступу до кредитів і позик за допомогою створення гарантійних фондів.

4. Проведена оцінка стану підприємницької діяльності в Одеському регіоні свідчить, що динаміка кількості фізичних осіб-підприємців в Одеському регіоні в 2021 році (до війни) кількість ФОП складала 108895 тис. одиниць, в порівнянні з 2024 роком (в умовах війни) кількість ФОП значно зменшилися і складає 77,9 тис. одиниць, спостерігається значне скорочення.

Абсолютний приріст новостворених юридичних осіб на Одещині в 2024 році у порівнянні з 2023 роком склав 1407 одиниць, а приріст кількості фізичних осіб-підприємців складає 5704 од.

Проведене опитування підприємців Одещини, показує, що серед найбільших проблем регіону підприємці відзначили відтік робочої сили за кордон, труднощі з логістикою (опитування проводилося до масованих ударів по портовій інфраструктурі Одеси), корупцію, непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу.

5. Проведений аналіз підприємницького середовища в Одеському регіоні надає наступні висновки: Одеська область – одна з найбільш перспективних та сучасно-розвинутих областей України. Поряд з дуже вигідним транспортно-географічним розташуванням має високий агропромисловий потенціал та привабливий інвестиційний клімат.

6. Аналітична оцінка державної регуляторної політики свідчить, що основними перешкодами для розвитку підприємництва в Одеському регіоні за час війни є: труднощі з логістикою; зниження купівельної спроможності населення; відтік персоналу за кордон.

7. Визначено можливості імплементації зарубіжного досвіду щодо регулювання підприємницької діяльності в Україні, запозичивши досвід в Італії (міжнародні програми підтримки), в Бельгії (держані гарантії на кредити, інвестиційні стимули та податкові пільги), у Фінляндії (грошово-кредитна політика).

8. Обґрунтовано основні шляхи розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіоні, відповідно до реалій воєнного стану: безпека регіону; розвиток туристично-рекреаційної галузі; модернізація та розвиток портової галузі; модернізація та розвиток рибного господарства; розбудова альтернативних логістичних шляхів; розвиток промисловості (розбудова індустріальних парків); розвиток харчової та переробної промисловості; розвиток аграрного сектору (зокрема, модернізація зрошувальних систем, підвищення конкурентоспроможності виноградно-виноробної галузі); формування карти

інвестиційного потенціалу; підтримка регіонального виробника; цифрова трансформація бізнесу; розвиток людського капіталу; запровадження та поширення інклюзії у бізнесі.

Отже, підприємницька діяльність відіграє велику роль в розвитку та підтримки національної економіки в умовах військового часу, по-перше стабільність й розвиток економіки країни; по-друге, підтримка економічного потенціалу держави у надскладних умовах воєнного стану.

Тому, завдяки низці переваг, Одеська область стане ключем до повоєнного відновлення економіки не тільки регіону, а й України загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаєвська Л.М., Марченко О.І. Підприємницька діяльність: підручник. Серія «Податкова та митна справа в Україні», т.125. Університет ДФС України. Ірпінь, 2019. 500 с.
2. Основи підприємництва: підручник/ за заг. ред. Н.В. Валінкевич. Житомир : ЖДТУ, 2019. 492с.
3. Віннік С. О. Адміністративно–правові засади здійснення контролю та нагляду за підприємницькою діяльністю: дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Сумський державний університет. Суми, 2020. 213 с.
4. Дзюбик С., Ривак О. Основи економічної теорії. Київ: Основи, 1994. 208 с.
5. Дядін А. С. Дефініція категорії «підприємницька діяльність». *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1. С. 62–72.
6. Господарський кодекс України : Закон України від 19.02.2016 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 10.01.2024).
7. Основи бізнесу: навч.посіб/ за ред. Н.В. Сментини. Харків: «Діса плюс», 2021. 424 с.
8. Нікітенко К. С. Підприємницька діяльність: аспекти, тенденції і перспективи розвитку в умовах пандемії. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2021. №12. С.123-128.
9. Москаленко С. М. Важливість підприємництва в сучасній економіці. *Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції*: зб. матеріалів доп. учасн. VIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (12-14 травня 2021 р.) Миколаїв, 2021. С. 112-145. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11253/1/zbirnyk-tez-05-11-21-249-251.pdf> (дата звернення: 10.01.2024).

10. Карпюк Г.І. Основи підприємництва: навч.посіб. Навчальний посібник розроблений в межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки Європейського Союзу. 2021. 108 с.
11. Дудчик О. Ю., Яренчак М. В., Бабінян Л. Н. Роль малого та середнього бізнесу в економіці в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. №6 (74). С. 65-70. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/6_74_2_2019_ukr/9.pdf (дата звернення: 10.01.2024).
12. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.01.2024).
13. Фінансові резерви чверті представників малого бізнесу вже вичерпані: веб-сайт. URL: <https://eba.com.ua/finansovi-rezervy-chverti-predstavnykiv-malogo-biznesu-vzhe-vycherpani/> (дата звернення: 31.01.2024)
14. Васюта В., Чорновол Н., Горбунова М. Роль підприємницької діяльності в розвитку національної економіки. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 5-6 (78-79). С. 130-137. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/11833/1/%D0%92%D0%B0%D1%81%D1%8E%D1%82%D0%B0_%D0%A7%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BB_%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf (дата звернення: 10.01.2024).
15. Кобко Р. В. Особливості здійснення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. *Юридичний бюлетень*. 2023. Вип. 30. С. 27-34.
16. Карташова О. Г. Державне регулювання підприємництва в Україні. *Таврійський науковий вісник*. 2021. № 2. С. 30-38. URL: <http://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/38/36> (дата звернення: 10.01.2024).
17. Буличева Н., Буличев А. Аналіз європейського досвіду державного регулювання господарської діяльності та можливість його використання в Україні. *Сучасне право : міжнародний вимір і національний досвід* : матеріали міжнародного круглого столу, 2.11.2021 р. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. С. 254. URL:

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40948/1/N_Bulycheva_A_Bulychev_FPMV.pdf

(дата звернення: 10.01.2024).

18. Програма соціально-економічно та культурного розвитку Одеської області на 2024 рік від 01.03.2024 р. № 625-VIII. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/programa-soczialno-ekonomichnogo-ta-kulturnogo-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2024-rik.pdf> (дата звернення: 08.04.2024).

19. Програма соціально-економічно та культурного розвитку Одеської області на 2023 рік. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/proyekt-programy-soczialno-ekonomichnogo-ta-kulturnogo-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2023-rik.pdf> (дата звернення: 08.04.2024).

20. Програма соціально-економічно та культурного розвитку Одеської області на 2023 рік та основні напрями розвитку на 2024-2025 роки від 04.08.2023р. № 575- VIII. URL: <https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/575-VIII.pdf> (дата звернення: 08.04.2024).

21. Головне управління статистики в Одеській області: офіційний сайт. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 08.04.2024).

22. Тарасовський Ю. Бронювання, мобілізація, відтік робочої сили. Які проблеми й виклики бізнесу в регіонах. *Журнал Forbes Ukraine*. 2023. URL: <https://forbes.ua/news/bronyuvannya-mobilizatsiya-vidtik-robochoi-sili-yaki-problemi-y-vikliki-biznesu-v-regionakh-27072023-15070> (дата звернення: 08.04.2024.).

23. Морозова К. Regional Business Review: з якими викликами стикнулися Одеські підприємці у 2022. *ЛІГА.net*. URL: <https://blog.liga.net/user/kmorozova/article/47288?fbclid=IwAR3HjAsJbbmLWguPsJwFIFmP5165Jv9linZnm-jb1J4EQby2FMrLFdtMpwk> (дата звернення: 08.04.2024).

24. Доброва Н.В., Сментина Н.В. Інструменти активізації підприємницького середовища на мезорівні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, березень 2019. №12 (40). 222с. С. 35 -43.

25. Черновалова К. Експорт з Одеської області збільшився на 72,52%, а імпорт – на 46,8%. *Коментарі. UA. Одеса*. 2023: веб-сайт. URL:

<https://odessa.comments.ua/ua/news/society/developments/2893-eksport-z-odeskoi-oblasti-zbilshivsya-na-72-52-a-import-na-46-8.html> (дата звернення: 08.04.2024).

26. Бойко К. Одещина посіла п'яте місце в Україні за обсягами експорту у 2023 році. URL: <https://intent.press/news/economy/2023/odeshina-posila-pyate-misce-v-ukrayini-za-obsyagami-eksportu-u-2023-roci/> (дата звернення: 08.04.2024).

27. Стратегія розвитку Одеської області на 2021-2027 роки. Одеська обласна державна адміністрація. 2020 від 03 бер. 2020 р. № 1228-VII. URL: <https://oda.od.gov.ua/odeshhyna/soczialno-ekonomichnyj-ta-kulturnyj-rozvytok/strategichni-plany-dij-ta-programy-rozvytku/strategiya-regionalnogo-rozvytku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/> (дата звернення: 08.04.2024).

28. Одеський аеропорт потрапив у лідери за кількістю пасажирів у 2021 році. *New Voice*. 2022. URL: <https://nv.ua/ukr/odesa/odeskiy-aeroport-potrapiv-u-lideri-za-kilkistyu-perevezen-u-2021-roci-50209545.html> (дата звернення: 08.04.2024).

29. Звіт виконання Програми соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області за 2022 рік. URL: https://uvp.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/PROYEKT_ZVIT_PSER_za_2022_rik.pdf (дата звернення: 08.04.2024).

30. Програма розвитку конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва в Одеській області на 2021-2024 роки. Розпорядження Одеської обласної військової адміністрації від 8 жовтня 2023р. № 934/А-2023. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/programa-rozvytku-konkurentospromozhnosti-msp-2021-2024-vid-08.11.2023-%E2%84%96-934.a-2023.pdf> (дата звернення: 08.04.2024).

31. 840 підприємств в Україні переїхали через війну у безпечні регіони. *Опендатабот*: веб-сайт. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/relocation-in-war> (дата звернення: 08.04.2024).

32. Кіровоградщина, Вінниччина, Одещина – лідери програми «Доступні кредити 5-7-9» *Урядовий портал*. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади

України. URL:<https://www.kmu.gov.ua/news/kirovohradshchyna-vinnychchyna-odeshchyna-lidery-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9> (дата звернення: 08.04.2024).

33. Пільгове кредитування малого та середнього бізнесу. Результати конкурсного відбору. *Одеська обласна державна адміністрація*: веб-сайт. URL: <https://oda.od.gov.ua/biznesu/pidtrymka-biznesu/pilgove-kredytuvannya-malogo-ta-serednogo-biznesu/rezultaty-konkursnogo-vidboru/> (дата звернення: 08.04.2024).

34. Програма компенсації відсоткової ставки за іпотечними кредитами військовослужбовців Збройних Сил за контрактом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки, Головного управління розвідки Міноборони, Національної гвардії, Держприкордонслужби, осіб рядового і начальницького складу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, поліцейських на 2023-2024 роки в Одеській області від 09.10.2023 р. № 814/А-2023. URL: https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/programa_eoselya_vid_09.10.2023.pdf (дата звернення: 08.04.2024).

35. Гонтарева І. В., Євтушенко В.А., Михайленко Д.Г. Особливості розвитку підприємництва в умовах військових дій та повоєнного відновлення України. *Електронний науково-практичний журнал «Проблеми сучасних трансформацій»*. Сер. Економіка та управління. 2023. Вип. 7. URL:<https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-7-03-04> (дата звернення: 08.04.2024).

36. Бізнес основні перешкоди для свого відновлення в умовах війни. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3673134-biznes-nazvav-osnovni-pereskodi-dla-svogo-vidnovlenna-v-umovah-vijni.html> (дата звернення: 08.04.2024).

37. Сухорукова А. Регіональний бізнес в Україні: досвід, можливості та перешкоди. 2024. *Kyivstar Business Hub*: веб-сайт. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/regionalnij-biznes-v-ukrayini-dosvid-mozhливosti-ta-pereshkodi> (дата звернення: 08.04.2024).

38. Стрілець В. Ю. Забезпечення розвитку малих підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2019. 457 с.

39. Присяжнюк Н. Які країни найбільше допомагали Україні у 2022-2023 роках. *SPEKA*. 2024. URL: <https://speka.media/yaki-krayini-naibilse-dopomagayut-ukrayini-vm55yl> (дата звернення: 22.04.2024).

40. У 2024 році майже 80% МСБ планують розширювати бізнес та залучати кошти у розвиток. *Європейська Бізнес Асоціація*: веб-сайт. URL: <https://eba.com.ua/u-2024-rotsi-majzhe-80-msb-planuyut-rozshyryuvaty-biznes-ta-zaluchaty-koshty-u-rozvytok/> (дата звернення: 22.04.2024).

41. 1 мільйон євро: 100 українських підприємств можуть отримати гранти від ЄС та Німеччини. *Урядовий портал*: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/1-milion-ievro-100-ukrainskykh-pidpriemstv-mozhut-otrymaty-hranty-vid-ies-ta-nimechchyny> (дата звернення: 22.04.2024).

42. SME Fund 2024: продовжено грантову підтримку українського малого та середнього бізнесу щодо реєстрації IP об'єктів в ЄС. *IP. Office*: веб-сайт. URL: <https://nipo.gov.ua/sme-fund-2024-hrantova-pidtrymka/> (дата звернення: 22.04.2024).

43. Український бізнес отримає підтримку від європейської комісії на 7,5 млн євро в рамках програми ЄС «Єдиний ринок». *Міністерство економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=b262036d-f6ca-4952-b536-91b9ac579b7e&title=EvropeiskaKomisia> (дата звернення: 22.04.2024).

44. Що треба знати про гранти для бізнесу в Україні. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: [https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3685782-so-treba-znati-pro-granti-dla-biznesu-v-ukraini.html#:~:text=GIZ%20\(%D0%9D%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%B0,%D0%9D%D0%94%D0%A2%D0%9C\)%20%D1%96%20%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%88%D0%B5](https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3685782-so-treba-znati-pro-granti-dla-biznesu-v-ukraini.html#:~:text=GIZ%20(%D0%9D%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%B0,%D0%9D%D0%94%D0%A2%D0%9C)%20%D1%96%20%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%88%D0%B5)

[%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%B8%D0%B4%D1%96%D0%B2](#) (дата звернення: 22.04.2024).

45. Seeds of Bravery: п'ять нових грантових програм для українських технологічних стартапів та МСП. *Дія. Бізнес*. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/granti/seeds-of-bravery-pat-novih-grantovih-program-dla-ukrainskih-tehnologicnih-startapiv-ta-msp> (дата звернення: 22.04.2024).

46. "Разом вистоїмо": Європейський Союз надає підтримку МСП України під час війни. *Еспресо*: веб-сайт. URL: <https://espreso.tv/biznes-razom-vistoimo-evropeyskiy-soyuz-nadae-pidtrimku-msp-ukraini-pid-chas-viyni> (дата звернення: 22.04.2024).

47. Ощадбанк отримав від ЄІБ ліміт фінансування в розмірі 25 млн євро для підтримки українського підприємництва. *Ощадбанк*. URL: <https://www.oschadbank.ua/news/osadbank-otrimav-vid-eib-limit-finansuvanna-v-rozmiri-25-mln-evro-dla-pidtrimki-ukrainskogo-pidpriemnictva> (дата звернення: 22.04.2024).

48. За січень 2024 року бізнес отримав доступних кредитів на понад 5 млрд грн. *Femida.ua*: веб-сайт. URL: <https://femida.ua/novyny/za-sichen-2024-roku-biznes-otrymav-dostupnyh-kredytiv-na-ponad-5-mlrd-grn/> (дата звернення: 22.04.2024).

49. У 2024 році ефективними інструментами підтримки малого та середнього бізнесу будуть програми “Доступний факторинг” та “Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%”. *Глобус Банк*. URL: <https://globusbank.com.ua/ua/u-2024-rotsi-efektivnimi-instrumentami-pidtrimki-malogo-ta-serednogo-biznesu.html#:~:text=%D0%A1%D1%83%D1%82%D1%8C%20%E2%80%9C%D0%94%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D1%83%E2%80%9D%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D0%B3%D0%B0%D1%94%20%D0%B2,%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0>

[%BC%20%D0%B4%D0%BE%20360%20%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%B2](#)

(дата звернення: 22.04.2024).

50. Державна підтримка: Кредитна програма для експортерів. *Дія. Бізнес*. URL: https://export.gov.ua/financing_of_exporters (дата звернення: 22.04.2024).

51. Кредит для експортерів та імпортерів. *Банк Львів*. URL: <https://www.banklviv.com/credit-export-import?fbclid=IwAR323qv22AAXRLOlSGxFlHaFWWJH534KqHZF4rLMdP0SEUgd7MhKxVUJg3g> (дата звернення: 22.04.2024).

52. Беденесюк С. Інвестування в Україну: огляд ключових інструментів. *ZN.UA*: веб-сайт. URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/investitsiji-v-ukrajinu-ohljad-najavnikh-instrumentiv-i-majbutnikh-zavdan.html> (дата звернення: 22.04.2024).

53. Дія.City — це унікальний правовий та податковий простір для ІТ-компаній в Україні. *Diia City*: веб-сайт. URL: <https://city.diia.gov.ua/> (дата звернення: 22.04.2024).

54. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#n8438> (дата звернення: 22.04.2024).

55. Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф. *Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій*. URL: <https://minre.gov.ua/> (дата звернення: 22.04.2024).

56. Щодо застосування контролюючими органами з 01.08.2023 штрафних санкцій та пені за порушення обов'язків платниками єдиного внеску, визначеними частиною другою статті 6 Закону України від 08 липня 2010 року № 2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», вчинених у період дії на території України воєнного стану та розповсюдження гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. *Державна податкова служба*. URL: <https://tax.gov.ua/nove-pro-podatki--novini-/print-696417.html> (дата звернення: 22.04.2024).

57. Кодекс законів про працю в Україні від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#n1422> (дата звернення: 22.04.2024).
58. Заїчко І. Особливості та основні напрямки грошово-кредитної політики України в умовах воєнного стану. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. Вип.4. С. 264-276.
59. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/hJTwdIrBPNWeMzk> (дата звернення: 22.04.2024).
60. Монетарна політика НБУ, січень 2024 року. *Всеукраїнська Асоціація ломбардів*: веб-сайт. URL: <https://ualombards.com.ua/2024/01/25/monetarna-polityka-nbu-sichen-2024-roku/> (дата звернення: 22.04.2024).
61. Соболева К. Global Innovation Index 2023: Україна на 55-му місці. *Mind.ua*: веб-сайт. URL: <https://mind.ua/news/20263287-global-innovation-index-2023-ukrayina-na-55-mu-misci> (дата звернення: 29.04.2024).
62. Соболевська Л. Інновації під час війни – чи на часі? *Ukrainian Cluster Alliance*: веб-сайт. URL: <https://www.clusters.org.ua/blog-single/innovatsiyi-pid-chas-viyny/> (дата звернення: 29.04.2024).
63. Біла, І. С., Посна, В. С., & Шевченко, О. О. Інноваційний розвиток як чинник повоєнної відбудови економіки України. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. Том 8(1). С. 10–16.
64. Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності: Закон України від 12.01.2023р. № 2859-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-20#Text> (дата звернення: 29.04.2024).
65. Аналіз соціально-економічного становища Одеської області. 2023. URL: https://drive.google.com/file/d/1lB_6dFC6QuadZFc9LASF64fLdXsyJLqy/view (дата звернення: 29.04.2024).
66. Богомаз А. "Жодних шансів": Гуменюк розповіла, для чого РФ говорить про наступ із Придністров'я. *Фокус*: веб-сайт. URL:

<https://focus.ua/uk/voennye-novosti/631105-zhodnih-shansiv-gumenyuk-rozpovila-dlya-chogo-rf-govorit-pro-nastup-iz-pridnistrov-ya> (дата звернення: 29.04.2024).

67. Одеська область сприяє розвитку малого та середнього бізнесу. *Одеська обласна рада*: веб-сайт. URL: <https://oblrada.od.gov.ua/blog/odeska-oblast-spryyaye-rozvytku-malogo-ta-serednogo-biznesu/> (дата звернення: 29.04.2024).

68. Шукова О. Мінна небезпека та забруднення води: експерти про те, чи варто відкривати пляжі на Одещині. *Суспільне Одеса*: веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/odesa/548125-minna-nebezpeka-ta-zabrudnenna-vodi-eksperti-pro-te-ci-varto-vidkrivati-plazi-na-odesini/> (дата звернення: 29.04.2024).

69. Чи буде курортний сезон 2024 в Одесі. *Visit Ukraine*: веб-сайт. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/3774/will-there-be-a-holiday-season-in-odesa-in-2024> (дата звернення: 29.04.2024).

70. Адміністрація морських портів: Україна вже втратила половину своїх терміналів. *Межа*: веб-сайт. URL: <https://mezha.net/ua/bukvy/administratsiia-morskykh-portiv-ukraina-vzhe-vtratyla-polovynu-svoikh-terminaliv/> (дата звернення: 29.04.2024).

71. Новий рекорд: через Дунайські порти експортували 29 млн т вантажів. *AgroPolit.com*: веб-сайт. URL: <https://agropolit.com/news/27383-noviy-rekord-cherez-dunayski-porti-eksportovali-29-mln-t-vantajiv> (дата звернення: 29.04.2024).

72. Держрибагентство: Головні вектори втілення реформи рибної галузі – це євроінтеграція, цифровізація і дерегуляція: опуб. Державним агентством розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм України від 24.04. 2024р. *Урядовий портал*: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhrybahentstvo-reforma-rybnoho-hospodarstva-mozhe-prynosyty-ukraini-do-2-mlrd-hrn-shchorichno> (дата звернення: 29.04.2024).

73. Розвиток рибної галузі на Одещині. *Департамент аграрної політики, продовольства та земельних відносин Одеської обласної державної адміністрації*. URL: <https://agro.od.gov.ua/2024/02/29/rozvytok-rybnoyi-galuzi-na-odeshhyni-2/> (дата звернення: 29.04.2024).

74. Як відновити економіку Одеської області: погляд Заступника голови ОДА на перспективи. *Міжнародний морський журнал «Судноплавство»*: URL: <https://ua.sudohodstvo.org/yak-vidnovyty-ekonomiku-odeskoyi-oblasti-poglyad-zastupnyka-golovy-oda-na-perspektyvy/> (дата звернення: 29.04.2024).
75. В Южненському ОТГ побудують індустріальний парк. *Elevatorist.com*: веб-сайт: URL: <https://elevatorist.com/novosti/16624-v-yujnenskomu-otg-pobuduyut-industrialniy-park> (дата звернення: 29.04.2024).
76. Концепція індустріального парку «Подільськ» зі змінами від 24.11.2023 р. №667-I. URL: https://rada.info/upload/users_files/33909986/901f42dd35f41f1fadd7cc736428cb69.pdf (дата звернення: 29.04.2024).
77. За 30 років площі зрошуваних земель на Одещині зменшилися на понад 200 тис.га. *GrowHow.in.ua*: веб-сайт: URL: <https://www.growhow.in.ua/za-30-rokiv-ploshchi-zroshuvanykh-zemel-na-odeshchyni-zmenshylysia-na-ponad-200-tys-ha/> (дата звернення: 29.04.2024).
78. На Одещині триває реконструкція зрошувальних систем. *Одеська обласна державна адміністрація*: веб-сайт. URL: <https://oda.od.gov.ua/na-odeshhyni-tryvaye-rekonstrukciya-zroshuvalnyh-system/> (дата звернення: 29.04.2024).
79. Виноградарство Одещини: розвиток та перспективи. *Болградська района державна адміністрація*: URL: веб-сайт. <https://bolgrad-rda.od.gov.ua/2023/10/vynogradarstvo-odeshhyny-rozvytok-ta-perspektyvi/> (дата звернення: 29.04.2024).
80. Інвестиційна карта Одеси. *European Business Association*: веб-сайт. <https://investmentmap.com.ua/regions/odesa/> (дата звернення: 29.04.2024).
81. Рішення про внесення змін до рішення обласної ради від 03.03.2020р. №1228-VII «Про затвердження стратегії розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки» від 16.04.2021р. № 139-VII. URL: https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/1pro-vnesennya-zmin-do-rishennya-oblasnoyi-rady-vid-03.03_compressed.pdf (дата звернення: 29.04.2024).

82. Цифрова трансформація — це розвиток вашого бізнесу. *Школа бізнесу Нова Пошта*: веб-сайт. URL: <https://online.novaposhta.education/blog/cifrova-transformaciya-ce-rozvitok-vashogo-biznesu#3009> (дата звернення: 29.04.2024).

83. Людський капітал України та розвиток бізнесу: як зберегти та примножити? *Економічна правда*: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/01/24/708883/> (дата звернення: 29.04.2024).

84. Дуб А.Р. Напрями підтримки розвитку професійнотехнічної освіти в контексті сучасних і перспективних викликів ринку праці. *Електронне фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2021. №11. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2021/36.pdf

85. Пономаренко В. Які кошти може отримати роботодавець за працевлаштування ВПО? *Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична газета»*: веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/yaki-koshti-mozhe-otrimati-robotodavec-za-pracevlashtuvannya-vpo-.html> (дата звернення: 29.04.2024).

86. Більше 80% фахівців з інвалідністю в Україні не мають роботи. *Одеська обласна державна адміністрація*: веб-сайт. URL: <https://oda.od.gov.ua/bilshe-80-fahivcziv-z-invalidnistyu-v-ukrayini-ne-mayut-roboty/> (дата звернення: 29.04.2024).

87. Бізнес без бар'єрів. *Дія Бізнес*. URL: <https://business.diia.gov.ua/business-without-barriers> (дата звернення: 29.04.2024).

ДОДАТКИ

Рис. Зовнішня торгівля товарами за січень-квітень 2023року
(Джерело: [25])

Розширений SWOT-аналіз Одеського регіону

Сильні сторони (внутрішні чинники)	Слабкі сторони (внутрішні чинники)
1	2
1. Вигідне географічне положення Одеська область розташована в найбільш південно-західній частині України, в приморському та прикордонному регіоні України. Територією області проходить кордон України з Румунією та Молдовою. Одеська область омивається Чорним морем. Довжина морських і лиманних узбережь від гирла ріки Дунай до Тилигульського лиману досягає 300 км. Через територію Одеської області проходять п'ять міжнародних транспортних коридорів: сьомий та дев'ятий критські, транспортний коридор RASECA (Європа- Кавказ-Азія), коридори «Балтійське море - Чорне море» та «Чорноморське транспортне кільце» - транспортний коридор навколо Чорного моря Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС). Протяжність транспортних коридорів по території області становить 706,4 км. Одеська область розташована на перехресті міжнародних водних шляхів: - Дунайський водний шлях після завершення будівництва в 1992 році каналу Рейн-Майн-Дунай є найкоротшим виходом країн Європи до Чорного моря, далі – у Закавказзя, Середню Азію, на Близький Схід; - ріка Дністер зв'язує регіон з Молдовою, а Дніпро – з Центральною Україною, а після завершення реконструкції Дніпровсько-Бузького і Дніпровсько-Неманського каналів – з Польщею і країнами Балтії; Регіон вважається приморським з найбільшою кількістю портів в Україні, який відіграє важливу роль на міжнародних водних шляхах. Регіон з'єднаний з Чорним та Азовським морями, а також має широкий доступ до головних транспортних магістралей. Міжнародний Дунайський водний шлях є найбільш коротким виходом з країн Європи до Чорного моря, річка Дністер має значення у логістиці Молдова-Чорне море, а Дніпро – пов'язує з Центральною Україною.	1. Зовнішня конкуренція та слабка внутрішня конкурентоспроможність вітчизняної продукції Зменшення ставки антидемпінгового мита спричинило збільшення імпорту, що призвело до зниження попиту на вітчизняну промислову продукцію. 2. Зростання цін на енергоресурси Високі тарифи на електроенергію, газ та скасування «нічного тарифу» суттєво впливають на вартість виробленої промислової продукції та підвищують витрати на виробництво, що в свою чергу впливає на кінцеву відпускну ціну товарів для населення. 3. Залежність від імпорту обладнання та сировини для промислового виробництва Промислові підприємства надають перевагу більш якісному імпортному обладнанню та сировині, що призводить до залежності від них. 4. Брак державного фінансування інноваційних розробок. Фінансування інноваційних розробок здійснюється підприємствами за рахунок власних та кредитних коштів, що свідчить про відсутність достатньої уваги з боку держави та інвесторів до інноваційних розробок. 5. Значний обсяг реалізації сировини або продукції низького ступеню переробки Одеська область є потужним виробником промислової продукції, проте переважно здійснюється експорт сировини та напівфабрикатів, а не готового продукту, внаслідок чого не використовується весь можливий економічний потенціал. 6. Деградація ґрунтів Спостерігається тенденція деградації ґрунтів. Це різні види ерозій, виснаження, вплив посухи та несприятливих кліматичних умов.

Додаток Б (продовження)

1	2
2. Добре розвинена та розгалужена інфраструктура, висока спроможність перевозити великогабаритні та навалочні вантажі Потужний міжгалузевий транспортний комплекс Одещини представлений усіма видами транспорту – залізничним, автомобільним, водним (морським і річковим), трубопровідним, авіаційним, електричним (зв'язок). Мережа автомобільних доріг загального користування в області становить 8327,9 км, з яких 2801,8 км – дороги державного значення. Тверде покриття мають майже 98% доріг. Одеська залізниця є важливою складовою єдиної транспортної мережі на південному заході України і є найважливішою складовою залізничного транспорту України, на яку припадає майже 20 % вантажних перевезень та понад 16% пасажирських перевезень країни. Головними особливостями Одеської залізниці є її приморське і прикордонне положення. Уздовж Одеської залізниці розташовані великі морські та річкові порти. Це забезпечує зовнішні транспортні та економічні зв'язки з більш ніж 70 країнами світу. На порти Одеської області припадає 70% загального обсягу вантажів, що обробляються в українських портах, у т.ч. 68% експортних вантажів, 66,3% імпорتنих вантажів, 85% транзитних вантажів, майже 100% контейнерних перевезень в Україні. 3 порти області (Одеса, Південний, Чорноморськ) забезпечують 65% загальних обсягів обробки вантажів України. З точки зору транспортної інфраструктури, Одеський міжнародний аеропорт (МАО), є третім в Україні за обсягом пасажирських перевезень (у 2021 році Міжнародний аеропорт «Одеса» обслужив 1,3 мільйона пасажирів. З лютого 2022 року по всій Україні перестали функціонувати аеропорти, у зв'язку з воєнним станом).	7. Зношеність доріг місцевого значення, недостатня глибина в окремих морських портах Близько 95% автодоріг Одеської області перебувають у незадовільному стані. Невідповідність паспортних глибин портів області через замулювання дна, не дозволяє портам приймати судна великих розмірів, що не дозволяє портовим операторам виконувати покладені на порт функції і виконувати зобов'язання за контрактами. 8. Відсутність системного підходу щодо розвитку і довгострокового планування діяльності всіх видів транспорту з урахуванням соціальних та економічних потреб населення, бізнесу, оборони та геополітичних інтересів України. Стратегії та державні цільові програми з розвитку портів, залізниць, аеропортів та автодорожнього господарства не узгоджені між собою та не передбачають саме комплексного просторового розвитку відповідних територій та відсутній маршрутний принцип. 9. Забруднення водних об'єктів Обсяг забруднених стічних вод, які скидаються у водні об'єкти складає 4,2% від загальнодержавного показника. Обсяг скинутих неочищених стічних вод у поверхневі водні об'єкти Одеської області складає 41,95 млн. м³, цей показник з роками зростає у зв'язку з незадовільним станом наявних очисних споруд в населених пунктах Одеської області. 10. Високий рівень відходів, що захоронюються на сміттєзвалищах (приблизно 68% від загальної кількості утворених відходів) Високий рівень утворення відходів та низькі показники їх використання як вторинної сировини призвели до того, що в Одеській області щороку в промисловості та комунальному секторі нагромаджуються значні обсяги твердих відходів, з яких лише незначна частина застосовується як вторинні матеріальні ресурси, решта потрапляють на звалища.

Додаток Б (продовження)

1	2
3. Наявний туристично-рекреаційний потенціал регіону Особливість економіко-географічного розташування області, сприятливі природно-кліматичні умови, різноманітні природні лікувальні ресурси, наявність піщаних пляжів, розвинута мережа водних, залізничних та автомобільних магістралей обумовлюють розвиток в області сфери туризму і рекреації. Відповідно до інформаційно-аналітичної довідки ДУ «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології Міністерства охорони здоров'я України», згідно з якою Одеська область характеризується наявністю наступних природних лікувальних ресурсів: мінеральні води; лікувальні грязі; солончакова вода лиманів та озер; морське узбережжя; природні об'єкти і комплекси з кліматичними умовами, придатними для лікування, оздоровлення та медичної реабілітації. Кліматичні умови регіону сприятливі для курортно-рекреаційної діяльності. До водних об'єктів, які мають категорію лікувальних, відносяться відомі родовища пелоїдів Куяльницького і Хаджибейського лиманів, а також родовища мінеральних вод Одеське, Куяльницьке, Чорноморське. Природні регіони Одеської області можна розділити на : - наявні природні лікувальні ресурси та інфраструктура, необхідна для розвитку рекреаційних зон : курорти Куяльник, Затока, Сергіївка; - перспективні для розвитку рекреаційної та санаторно-курортної сфери: Тилігульська площа (с. Пшеняново), Куяльницька площа (с. Ільїнка), Санжейківська та Кароліно-Бугазька площі (м. Чорноморськ), Будацька та Бурнасько-Будацька площі (с.Лебедівка), Сасиксько-Шаганська площа (озера Шагани і Сасик), Придунайська площа; - перспективні для розвитку рекреаційної та курортно-рекреаційної сфери: Дністровська площа (с. Миколаївка до с. Роксолани), Колабухська, Ялпугська та Китайська площі. В Одеській області до війни налічувалося 321 санаторно-курортний та оздоровчий заклад, які могли прийняти понад 40 000 туристів та 317 дитячих закладів оздоровлення і відпочинку. Одеська область – єдиний регіон України, де частка потенціалу, необхідного для розвитку санаторно-курортної галузі, перевищує потенціал для забезпечення можливостей розвитку туризму та рекреації – 51% і 49% відповідно. Тобто, в Одеській області може рівною мірою розвиватися туризм та відпочинок і санаторно-курортна галузь.	11. Погана туристична інфраструктура на землях рекреації (пляжі, санаторії, туристичні бази, кемпінги і прилеглі території) Туристи звертають увагу на значний розбіг між привабливістю природно-рекреаційних ресурсів та забезпеченістю об'єктами туристичної інфраструктури в Одеському регіоні. Має місце явище «тенізації» малого бізнесу у сфері гостинності та туризму, що є перешкодою на шляху її легального розширення та індустріального розвитку. Як наслідок, у місцевих бюджетах немає достатніх обсягів фінансових ресурсів для інвестування у структурну модернізацію регіонального туристично-рекреаційного комплексу. Рациональне і ефективне використання усіх ресурсів регіону потребує довгострокових програмних заходів, зважених управлінських рішень і ефективних практичних дій. 12. Недостатність кваліфікованих кадрів, особливо в сільській місцевості Зростання трудової міграції, втрата трудових ресурсів, низка заробітна плата та відсутність соціальних гарантій (житло) призводить до низької забезпеченості кадрами в галузях культури, медицини, освіти

Додаток Б (продовження)

1	2
4. Сприятливі агрокліматичні умови для ведення тваринництва і вирощування майже всіх сільськогосподарських культур Наявність значних площ сільськогосподарських угідь та спеціалізованих науково-дослідних, селекційних установ. 5. Сприятливий інвестиційний клімат в регіоні Одеська область – один з найперспективніших регіонів півдня України, що володіє високим потенціалом для розвитку більшості галузей промисловості та якісним рівнем підготовки трудових ресурсів. Відмінними особливостями регіону є розвинена транспортна інфраструктура; добре транспортне сполучення та високий промисловий потенціал; розвинений аграрний сектор; перспективний туристичний комплекс; високий науково-освітній потенціал. На території області розташовуються підприємства з виробництва продуктів нафтопереробки, машинобудування, ремонту та монтажу машин, металообробки, хімічної та нафтохімічної продукції, легкої та харчової промисловості. За 2021 рік (до війни) підприємствами та організаціями області за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 18 853 678 тис.грн капітальних інвестицій, в розрахунку на 1 особу становить 10 282,1 тис.грн. 6. Перспективи розвитку харчової та переробної промисловості Наявність значного сільськогосподарського потенціалу і сприятливі умови для розвитку тваринництва, рослинництва і виноградарства, зручне географічне розташування, розвинена портова інфраструктура для експорту продукції. Промисловий комплекс регіону це: - більше 30% виробництва сокової продукції України; - 25% потужностей з виробництва олійних культур і 18% виробництва нерафінованої олії; - 65% виноробного потенціалу країни. 7. Наявність масштабних виробничих потужностей з виробництва мінеральних добрив (великий внутрішній ринок добрив та зручне розташування для їх експорту), виробництво лікарських засобів (великий внутрішній ринок, низькі ціни на вітчизняну продукцію, різниця більш ніж у чотири рази на ліки іноземного виробництва), значний виробничий потенціал (машино-, харчова та переробна промисловість, виробництво будматеріалів тощо). 8. Збільшення продажів проволоко-волокнистої та кабельно-провідникової продукції Удосконалення та забезпечення якісною продукцією за рахунок реалізації інвестиційних програм, наявність великого внутрішнього ринку, зручне місце розташування.	

Додаток Б (продовження)

1	2
9. Наявність земельних ділянок з площею достатньою для будівництва СЕС Загальна площа земель, які можуть бути використані для будівництва СЕС становить 304,7 га. Така площа дозволяє встановити станції загальною потужністю близько 160 МВт (виробництво електричної енергії ~208 000 МВт год/рік; зменшення викидів CO₂ ~190 тис т). Простий строк окупності запропонованих проектів – в межах 6-8 років. 10. Сприятливе бізнес-середовище для стабільного розвитку середнього та малого підприємництва На 01.01.2024 року в Одеському регіоні здійснювали діяльність (сплачували податки) 99,4 тис. суб'єктів малого та середнього підприємництва: • фізичні особи-підприємці – 77,9 тис. (77,9%); • малі підприємства – 21,5 тис. (21,5%); • середні підприємства – 584 (0,6%). Абсолютний приріст новостворених юридичних осіб на Одещині в 2024 році склав + 1407 од., а фізичних осіб-підприємців – +5704 од. 11. Вагомий культурний потенціал: Станом на 01.01.2023 року до мережі закладів культури області відноситься: 6 театрів (1 – Національний), обласна філармонія, 679 бібліотек (1 – Національна), 694 клубних закладів, 73 мистецькі школи, 24 музеї (юридичні особи, 1 – Національний) та 229 музеїв (не юридичні особи), 3 заклади фахової передвищої освіти, 11 кінотеатрів (приватні), 10 парків культури та відпочинку, державний цирк. В Одесі та Одеській області налічується понад 4500 пам'яток культурної спадщини. Вона представляє період з давніх часів до 20-го століття. Найбільша концентрація архітектурних пам'яток знаходиться в центрі Одеси. Серед них Одеський національний академічний театр опери та балету, Потьомкінські сходи, ансамбль Приморського бульвару, Воронцовський і Шахський палади, палади Абаза та Гагаріних, які одночасно є популярними туристичними об'єктами. Палац Курисів в с. Курисове Лиманського району та Палац-садиба Дубицьких в с. Василівка Біляївського району – також популярні туристичні об'єкти. Знаменитою архітектурною пам'яткою на території області є комплекс Акерманської фортеці (XIV-XVI ст.) в м. Білгород-Дністровський. Не менш цікавими є й культові споруди-пам'ятки такі як Мала мечеть в Ізмаїлі, унікальні для південної України дерев'яні храми в Балтському та Кодимському районі, середньовічні Вірменська та Грецька церкви в Білгород-Дністровському та Миколаївська церква в Кілії.	

Додаток Б (продовження)

1	2
Можливості (зовнішні чинники)	Загрози (зовнішні чинники)
1. Продовження процесу інтеграції з ЄС – стимулюватиме виробників підвищувати якість продукції та відповідальність за охорону довкілля, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності продукції місцевих виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках, приведенню її у відповідність до європейських та світових стандартів, розширенню обсягів експорту, зокрема в рамках Угоди про асоціацію з ЄС. 2. Розвиток альтернативних джерел енергетики та поступове забезпечення енергоне залежності регіону від зовнішніх постачальників. 3. Розширення регіонів експорту продукції і розвиток імпортозаміщення. 4. Розвиток портових та промислових комплексів, індустріальних парків. 5. Зростання внутрішніх продажі за рахунок реалізації інвестиційних програм. 6. Децентралізація, адміністративна реформа та посилення бюджетної самостійності громад. 7. Залучення дешевого фінансування через гранти та інші кошти від міжнародних фінансових організацій: ЄБРР, НУФ, ІФС тощо. 8. Підвищення інвестиційної привабливості регіону за рахунок попиту на різні види рекреаційної та туристичної діяльності на територіях природно-заповідного фонду. 9. Міжнародна співпраця з європейськими країнами в рамках транскордонного співробітництва, членство туристичної галузі в європейських міжрегіональних асоціаціях. 10. Залучення інвестицій, розвиток технологій, регіональний маркетинг, формування туристичних кластерів.	1. Надлишкові потужності з виробництва добрив у світі. 2. Збільшення імпорту продукції. 3. Труднощі з доступом до фінансування. Високі кредитні ставки. 4. Конкуренція з боку іноземних компаній. 5. Спалахи захворювань тварин. 6. Коливання на валютних ринках. 7. Залежність від світових цін. 8. Збільшення залежності від зовнішніх енергоносіїв. 9. Труднощі переходу до технічного регулювання ЄС. 10. Надзвичайні ситуації антропогенного та природного походження. 11. Результат нераціонального використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. 12. Розміщення хімічних засобів захисту рослин на території області, що призводить до забруднення ґрунтів. 13. Механізми захисту інвестицій законодавчо не врегульовані, що тягне за собою недовіру з боку бізнес-спільноти. 14. Обтяжливість процедури реєстрації оподаткування, ліцензування, сертифікації підприємницької діяльності. 15. Наявність корупційних ризиків. 16. Слабка поінформованість потенційних партнерів про можливості регіону. 17. Високій рівень трудової міграції за кордон. 18. Дефіциту робочої сили за окремими робітничими професіями. 19. Зростання тіньової зайнятості через відсутність заходів з детінізації ринку праці.

Джерело: сформовано за матеріалами [27, с. 49-56, 56-57]

Рис. Індекс настроїв малого бізнесу

Джерело: [40]